Ecoul Unirii

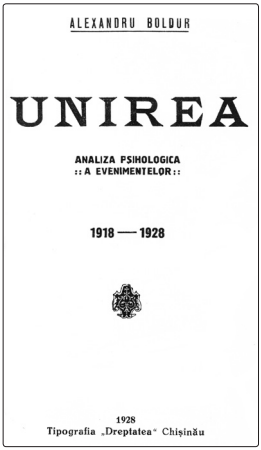

CZU

Editori: Alexandru MORARU
Alexandru GANENCO
Desing copertă, procesare computerizată: Ludmila BALANIUC

Descrierea CIP

Prezentrul volum apare cu suportul financiar al prietenului nostru, Alexei CREȚU, profesor universitar, mare patriot și luptător pentru unitatea națională a românilor

ISBN

1 decembrie 1918
CEHOSLOVACIA
POLONIA
UNGARIA
UNIUNEA SOVIETICĂ
IUGOSLAVIA
BULGARIA
Marea Neagră
0 km 100
BUCOVINA
MARAMUREŞ
TRANSILVANIA
MOLDOVA
BASARABIA
CRIŞANA
BANAT
OLTENIA
MUNTENIA
DOBROGEA
HOTIN
SOROCA
DOROHOI
BOTOŞANI
BĂLŢI
ORHEI
IAŞI
BAIA
NEAMŢ
ROMAN
VASLUI
LĂPUŞNA
TIGHINA
BACĂU
TECUCI
TUTOVA
PÂLCIU
CAHUL
CETATEA ALBĂ
PUTNA
COVURLUI
ISMAIL
TULCEA
BRĂILA
BUZĂU
RĂMNICU SĂRAT
PRAHOVA
DÂMBOVIŢA
MUSCEL
ARGEŞ
VÂLCEA
GORJ
MEHEDINŢI
DOLJ
ROMANAŢI
OLT
TELEORMAN
VLAŞCA
ILFOV
IALOMIŢA
CONSTANŢA
CALIACRA
DUROSTOR
BUCUREŞTI
SATU MARE
SĂLAJ
SOMEŞ
NĂSĂUD
BIHOR
CLUJ
MUREŞ
TURDA
ODORHEI
ARAD
ALBA
TĂRNAVA MICĂ
TĂRNAVA MARE
CIUC
TREI SCAUNE
TIMIŞ-TORONTAL
SEVERIN
HUNEDOARA
SIBIU
FĂGĂRAŞ
BRAŞOV
CARAŞ
Satu Mare
Sighet
Zalău
Oradea
Cluj
Turda
Târgu Mureş
Dicioşânmartin
Odorhei
Miercurea Ciuc
Alba Iulia
Sighişoara
Deva
Sibiu
Făgăraş
Braşov
Sfântu Gheorghe
Focşani
Tecuci
Bârlad
Galaţi
Brăila
Tulcea
Ismail
Cahul
Cetatea Albă
Tighina
Chişinău
Orhei
Bălţi
Soroca
Botoşani
Suceava
Câmpulung Moldovenesc
Fălticeni
Iaşi
Roman
Piatra Neamţ
Vaslui
Huşi
Bacău
Râmnicu Sărat
Buzău
Ploieşti
Târgovişte
Câmpulung
Piteşti
Slatina
Turnu Severin
Craiova
Caracal
Turnu Măgurele
Giurgiu
Călăraşi
Sălistra
Mangalia
Arad
Timişoara
Lugoj
Oraviţa
Târgu Jiu
Râmnicu Vâlcea
Hotin
Cernăuţi
Storojineţ
Rădăuţi
Suceava
Câmpulung Moldovenesc
Satu Mare
Sighet
Zalău
Oradea
Cluj
Turda
Târgu Mureş
Dicioşânmartin
Odorhei
Sfântu Gheorghe
Braşov
Sibiu
Deva
Lugoj
Râmnicu Sărat
Brăila
Tulcea
Cahul
Iaşi
Huşi
Vaslui
Bacău
Tecuci
Galaţi
Ismail
Cetatea Albă
Tighina
Orhei
Bălţi
Soroca
Hotin
Cernăuţi
Storojineţ
Rădăuţi
Suceava
Câmpulung Moldovenesc
Fălticeni
Dorohoi
Botoşani
Câmpulung
Piteşti
Târgovişte
Slatina
Craiova
Turnu Severin
Caracal
Turnu Măgurele
Giurgiu
Călăraşi
Sălistra
Mangalia
Arad
Timişoara
Oraviţa
Târgu Jiu
Râmnicu Vâlcea
Câmpulung
Ploieşti
Târgovişte
Slatina
Bucureşti
Mangalia

CUPRINS:

Cuvânt înainate. 5

Alexandru BOLDUR.
Unirea *(Analiza psihologică a evenimentelor 1918 - 1928)* 7

Gheorghe BEZVICONI.
Roirea familiilor românești peste Nistru 23

Emil DIACONESCU.
Românii şi imperialismul ucrainean 51

.

Scurt istoric al acestei cărți...

Cine suntem noi? Alexandru Moraru și Alexandru Ganenco, doi istorici cu același nume, la care nu le este indiferent nici istoria noastră și nici situația actuală a acestui petic românesc numit istoricește Basarabia. Ne cunoaștem de mai mulți ani, practic de când am început a colabora cu Fundația "Draghiștea", când am venit să cer permisiunea ca schița despre satul meu Jevreni, Criuleni s-o pregătesc eu, având deja la activ mai multe publicații despre satul meu, iar între timp lucram angajat la Arhiva Națională, pe post de șef secție și evident că mi-am îmbogățit la maximum cunoștințele cu multe informații din dosarele arhivei aflate în instituția în care lucram. Acest lucru se întâmpla în anul 2006, într-un birou al"Draghiștei", etajul doi din Casa Presei, Chișinău. Îl cunoșteam numai pe prietenul Victor Ladaniuc, poet, scriitor și publicist și pe distinsul scriitor Tudor Țopa. Sigur că au acceptat cu plăcere și bucurie propunerea mea, fapt, care s-a finisat cu apariția în anul următor, volumul 7 al Enciclopediei "Localitățile Republicii Moldova" articolul despre satul Jevreni, Criuleni (Chișinău, 2007, pag. 576- 583). Anume atunci am și făcut cunoștință cu publicistul și editorul Alexandru Ganenco, colonel în retragere.

Dar o colaborare mai fructuoasă a început în 2016, când am început să participăm cu comunicari la Conferința Științifică anuală "Retrăiri istorice din secolul XXI", organizată de celebrul istoric, patriot și comandor Jipa Rotaru la Maia, din județul Ialomița, recomandat de mine în fața consiliului organizatoric de acolo. Apoi a urmat conferința din 2017, iar până la ea a fost prezent și activ la mai multe evenimente culturale, organizate de mine la Biblioteca Centrală a BM "B.P.Hasdeu", inclusiv conferințele și lansările de carte la subiectul Mareșal Ion Antonescu și Dinastia Hasdeu.

Prietenia noastră la nivel științific și cultural a început a da roade când ne-am hotărât să reanimăm o carte pe calea dispariției, și anume volumul "Basarabia" semnat de Vasile Stoica, apărută în limba engleză la New York din SUA în anul 1919. Devenit o raritate bibliografică, am convenit să-i dăm o viață nouă și în anul 2017 cu un efort comun, am tradus cartea din limba engleză în română și pe banii noștri am scos 100 de exemplare ale unui duplex român-englez cu aceiași denumire. Pentru prima dată acest duplex l-am prezentat la Conferința Științifică de la Maia în septembrie 2017, apoi am mai organizat o lansare a acestei cărți la Biblioteca Centrală a BM "B.P. Hasdeu". Nu am comercializat nici o carte, 40 de exemplare

le-am dăruit distinșilor colegi istorici din România, prezenți la acel for științific, Bibliotecii publice din Maia și bibliotecii din Râmnicul Vâlcea.

Este interesantă și istoria apariției cărții pe care o țineți în mână... Profesorul universitar Alexei Crețu, (atunci din Chișinău, acum deja din București) în toamna anului 2017, s-a prins să ne asigure transportul pentru a ajunge la Maia, deoarece îl invitasem și pe el la respectiva conferință. Fiind cu mașina personală, am convenit să achităm cheptuielele tehnice și de benzină tânărului nostru prieten, profesorul Alexei Crețu. Când însă am ajuns la destinație, a refuzat categoric să primească suma respectivă și ne-a spus așa:

-Pe mine m-au ajutat mulți oameni și majoritatea din aceștea refuzau să primească o plată din partea mea, dar îmi spuneau, dacă dorește neapărat să mulțumești cumva- ajută și tu pe cineva, care are nevoie de ajutor! Eu domnule Alexandru Moraru voi spune acelaș lucru dumneavoastră și domnului colonel, cu banii aceștea, ajutați pe cineva, sau pur și simplu faceți un lucru bun, frumos, folositor oamenilor, societății românești...

De data aceasta, am inclus în al doilea proiect al nostru trei cărți depistate de noi în Colecția de Carte Veche și Rară a Biblioteca Centrlă a Bibliotecii Municipale "B.P.Hasdeu", care au trei cunoscuți autori: Alexandru Boldur, Gheorghe Bezviconi și Emil Diaconescu cu titlurile respectiv "Unirea, analiza psihologică a evenimentelor din 1918-1928"; "Roirea familiilor românești peste Nistru" și "Românii și imperializmul ucrainean".

Nu avem de gând să facem o analiză sau retrospectivă a cărților pe care le propunem stimatului nostru cititor, dar vă asigurăm cu tot respectul că textele acestor lucrări, vor face o revoluție întreagă în bagajul dumneavoastră de cunoștințe istorice și vă vor da hrană spirituală pentru mult timp...

Acest volum este modesta noastră contribuție la sărbătorirea a 100 de ani de la Marea Unire.

Astfel, stimați prieteni, acest triplet de carte sub o singură copertă, apare cu efortul financiar și osânda prietenului nostru domnului Alexei Crețu, care ne-a învățat cum să procedăm...ajutând prin aceasta nu numai un singur om, ci mai mulți, plus și salvarea acestor cărți de la dispariție...E mare puterea lui Dumnezeu!

Alexandru Moraru

Nota editorilor: textele cărților corespund originalelor.

ALEXANDRU BOLDUR

UNIREA

ANALIZA PSIHOLOGICA
:: A EVENIMENTELOR ::

1918 — 1928

1928
Tipografia „Dreptatea“ Chișinău

PRO DOMO SUA

Urmărind desvoltarea problemei basarabene încă în timpul aflării mele în Rusia Sovietică şi cetind dovezile pro şi contra, ajungeam tot mai mult la concluzia, că apărătorii tezei româneşti trec cu tăcere unul din momentele importante în chestiunea basarabeană : laturea ei din punct de vedere al dreptului internaţional. Nu se răspundea răspicat la cererea plebiscitului. In loc de o opunere directă impotriva acestei instituţiuni, ei îi contrapuneau o serie de alte dovezi, cari adeseaori pledau în favoarea ei.

Prin urmare unul din punctele cele mai principale a programului rusesc în chestiunea Basarabiei rămânea fără răspuns, pe când toate celelalte argumente în favorea dreptului României asupra Basarabiei puteau căpăta locul lor cuvenit şi puteau fi puse în adevărata lor lumină numai pe cale de analiză logică şi detailată a chestiunii basarabene din punctul de vedere al dreptului internaţional. Aşa mi se părea mie. Şi simţeam, că eu, ca basarabean şi profesor rus, sunt dator moralmente de a desvălui adevărul aşa după cum acest adevăr mi se prezenta, a-l arăta în culori vii, a pune şi dela mine o piatră mică pentru construirea edificiului enorm care se ridică acuma—„România Mare“ şi a mă contopi cu colectivitatea naţională, căci numai prin ea în timpurile noastre omul — un fir de nisip — capătă sensul adevărat şi însemnătatea sa. Ajungeam la această concluzie şi totodată... mă înfricoşam. Să rup toate legăturile şi să pierd prieteni, să fac în privinţa stării materiale o săritură în necunoscut, fiind în Rusia relativ asigurat materialiceşte, în fine să învinq toate obstacolele călătoriei grele,... toate aceste erau deajuns pentru a mă face să ezit mult.

Dar a intervenit conferinţa sovieto-română în 1924. Ea a înlăturat în mod definitiv toate şovăelile şi eu m'am decis să învinq toate obstacolele.

In acelaş an, într'o noapte de toamnă a lui Octombrie eu am trecut Nistrul. Pentru o viaţă nouă, pentru munca naţională!

Salvele trase în aer de către soldaţii cari mă însoţeau până la postul de pază a granicerilor, mi se păreau ca un salut.

. . . . . .

In drum spre Paris, la Bucureşti, am avut o întâlnire cu un om politic de vază. Dânsul mi-a spus : „Nu veţi căpăta aci catedră, nu vă veţi putea deda muncei Dv. ; căutaţi aplicarea forţelor Dvs. ori unde, însă nu în România“. Aceasta a fost prima supărare serioasă, prima lovitură dată dispoziţiunii mele. Dar eu am rezistat, găsind explicaţie pentru pesimismul său. Şi a găsi o explicaţie, înseamnă adeseaori : a invinge.

Cu preţul lipsurilor grozave şi a muncii, în indiferenţa absolută a acelora cari ar fi trebuit să mă ajute, cu ajutorul prietenilor mei din ruşi şi din români, eu în fine am terminat şi am editat lucrarea mea despre Basarabia. Tot acolo eu am marcat o serie întreagă de lucrări, legate într'un fel sau altul de această primă lucrare. Lucrarea mea a găsit o caldă primire în ţară şi chiar adversarii ei au trebuit să recunoască, că „adepţii anexării Basarabiei la România au căpătat în Europa în persoana autorului un bun aliat" (cuvintele eminentului om de ştiinţă rus şi leaderul republicanilor democraţi Miliucov).

S'ar părea, că după aceasta ar fi trebuit să se deschidă pentru mine în viitor o posibilitate de muncă liberă spre binele naţiunii. Dar realitatea este mai vitregă decât mi-am închipuit'o. Situaţia mea morală s'a arătat mult mai inferioară decât aveam dreptul: în ţara mea, după naţionalitate, eu n'am putut să primesc o catedră de profesor universitar, cu toate că în Rusia eu aveam catedră, fără nici un merit naţional. Astfel am prăpădit toţi anii mei de serviciu de până acum.

Cuvânt de mulţumire şi de multă recunoştinţă adresez acelora cari mi-au dat foarte preţuitul lor concurs şi sprijin moral.

Dificultăţile materiale, precum şi greutăţile în procurarea literaturei necesare, care la Chişinău pentru scopurile mele aproape nici nu există, nu mi-au permis să-mi pun la cale ocupaţiunile ştiinţifice. Mi-am adus aminte involuntar de prorocirea barbatului politic, despre care am amintit mai sus, făcută mai mult de trei ani în urmă... Şi simţeam că energia mea slăbeşte.

Cu toate aceste am mai făcut o sforţare, mi-am încordat voinţa. In ziua jubileului istoric al Unirii nu am putut să rămân mut. Am preparat o lucrare sub titlu: „Chestiunea Basarabiei şi regimul comunist rusesc". Ea este tributul meu pentru aceasta mare serbătoare naţională.

Ideia ei fundamentală este următoarea: In Rusia ia naştere noul regim social-politic. Haina lui temporară — este comunismul. Comunismul rusesc prin el însuşi este fenomenul, fără exemplu în istorie, a ferocităţii şi a cinismului. De aici rezultă, că comuniştii nu au dreptul de a face nici o imputare regimului românesc politic în genere şi aplicării lui în Basarabia. Totodată eu continuu luminarea teoretică începută de mine anterior în chestiunea Basarabiei şi în drum dau tribut polemicei cu adversari.

Având lucrarea terminată la sfârşitul lunei Martie a. c., însă neputând tipari la timp nici prima parte din ea, am hotărât să scot de sub tipar cel puţin un capitol.

Aceasta broşură reprezintă primul capitol al lucrării mele. O dedic tuturor participanţilor Unirii şi mişcării naţionale din Basarabia, precum şi acelor inimi simple dela ţară, neştirbite de ştiinţă, cari prin voturile lor au făcut posibilă înfăptuirea Unirii.

UNIREA

Zece ani în urmă a avut loc marele act istoric în viaţa naţiunii româneşti: Unirea Basarabiei cu România. Acest act s'a săvârşit în circumstanţe de fapt şi psihologice foarte complexe. Pe de o parte revoluţia rusească, pe de altă parte victoria puterilor centrale, pe de o parte mişcarea naţională din Basarabia, de altă parte tendinţa firească a Regatului spre unirea cu Basarabia, toate acestea sunt factori de primul ordin, cari au influenţat asupra mersului evenimentelor din Basarabia şi într'un mod sau altul au condiţionat rezultatul. Pe acest teren iau fiinţă acele desenuri variate a raporturilor personale şi a luptei de partide, care la urma urmelor dă un desen cu totul definit al Unirii. Invinge sensul istoric al naţionalităţii. Invinge acel simţ despre care vorbeşte Regele Ferdinand în Mesajul Tronului la şedinţa camerii deputaţilor din 4 Iunie 1918 *). „Să mulţumim însă cerului — spune Regele — că tocmai în acele ceasuri grele *simţul superior al Neamului* a făcut ca frumosul pământ moldovean rupt din ogorul strămoşesc să se reîntoarcă la ţara-Mumă şi ca poporul Basarabean să se arunce în braţele ei pentru a-i spori puterea de muncă şi încredere în viitor". Basarabia prima din toate teritoriile răpite României, s'a unit cu ea. In acelaş an, participă la procesul de unire şi celelalte părţi a trupului şi spiritului naţional românesc. Apare pe scena istorică — Marea Românie.

Peutru cei ce au luat parte la aceste evenimente, firește că nu poate fi vizibil clar mersul întreg al acestui proces. Fiecare dintr'înşii reflectează în cugetările sale despre Unire numai o parte din adevăr, care în aspectul său complect este proprietatea istoriei.

Iată de ce atâtea controverse în chestiunea de a şti ce factor juca un ul preponderent în Unire şi ce factor un rol secun-

*) *Desbaterile Adunării Deputaţilor.* Sesiunea extraordinară. Publicat în ziua de 15 Iunie 1918.

dar *). Toate părerile existente în această chestiune se pot diviza în trei grupări. Unii spun: rolul principal în Unire îl jucau factorii din Regat, adică armata şi acei oameni, cari reprezentau Regatul, în special Stere, Marghiloman ş. a. Alţii spun: însemnătatea primordială avea propaganda, pe care o duceau ardelenii. Stere, reprezentantul Regatului, accelerând procesul normal numai l'a denaturat. In fine alţii cred, că Unirea se datoeşte mai întâiu de toate basarabenilor. Prima părere este reprezentată de Cazacu. Aceiaş părere este susţinută şi de toţi adversarii Unirii, adăogând ce e drept multe şi dela ei şi mai ales schimbând aspectul amical al Unirii lui Cazacu cu aspectul de inamiciţie.

A doua părere este apărata de Onisifor Ghibu. Şi în fine a treia părere o găsim la Nistor.

Vom încerca să analizăm aceste păreri. Notez mai întâiu, că eu nu intenţionez să descriu cum a avut loc Unirea, nu intenţionez să dau o istorie a acestui proces. Despre aceasta s'a scris destul. Pe mine mă interesează numai compunerea psihologică a acestui moment. Eu mă apropii de el cu acele apucături, cu cari de obiceiu se apropie un jurist-sociolog şi prin urmare îl iau în contururi generale.

D. Cazacu în cartea sa „Moldova dintre Prut şi Nistru" apără punctul de vedere, că rolul hotărâtor este jucat de armata română şi calităţile personale ale lui Stere **). In mod foarte hotărât a declarat dânsul aceasta la banchetul din 29 Martie 1918, unde a spus: „Unica revoluţie ce s'a putut face în Basarabia a fost Unirea. A fost un act revoluţionar, dar naţional. Cei doi factori cari au contribuit la înfăptuirea lui sunt: d. Stere şi armata română" ***). Şi ca un corolar arată nehotărârea basarabenilor, „atitudinea îndoelnică a unor elemente faţă de intrarea armatei române", tendinţa de a crea o republică neatârnată etc. ****).

Dacă la Cazacu ideia de prevalare a factorilor regăţeni asupra celorlalţi se toceşte prin însăşi expunerea mersului evenimentelor acelui timp, în schimb la adversarii Unirii această idee se ascute până la limită. După părerea lor, (Miliukow şi autori din lagărul stâng), Basarabia a fost cucerită, anexată, şi totul ce se petrecea în Sfatul Ţării ar fi fost numai o comedie şi trădare.

Onisifor Ghibu apără ideia, că însemnătatea principală în evenimentele Basarabiei avea propaganda ofiţerilor ardeleni prin-

---

*) Foarte amănunţit expune evenimentele Unirii *Constantin Kiriţescu* în al treilea volum al lucrării sale *„Istoria Războiului pentru întregirea României, 1916—1919"*, pag. 60—117, dar se cbţine de a face evaluarea factorilor şi analiza psihologică e momentului.

**) Pag. 264. 316— 17.

***) *„Sfatul Ţării"*, 3 Aprilie 19 8.

****) *„Moldova dintre Prut şi Nistru"*, pag. 272,278 ş. a.

tre basarabenii cari studiau la Kiew. Acest element el îl denumeşte „motorul principal şi hotărâtor al evenimentelor din viaţa Basarabiei" *). Basarabenii dela Kiew s'au pus repede pe punctul de vedere naţional, pur românesc. „Dacă în Basarabia — continue dânsul — n'ar fi acţionat în aceste vremuri extrem de critice şi alţi factori decât cei basarabeni, întreaga mişcare naţională de până aici ar fi rămas o simplă aventură naivă... Sfatul Ţării n'avu norocul să se poată constitui pe baze pur naţionale... Şi aceasta din cauza amestecului revoluţionarilor „basarabeni veniţi dela Petrograd sub conducerea d-lui Inculeţ" **). Dar totuşi mai la vale dânsul recunoaşte, că însuşi înfiinţarea Sfatului Ţării purta caracterul n a ţ i o n a l şi chiar românesc. Sufletul Basarabiei se îndrepta spre marea idee naţională datorită „înţelepciunii şi patriotismului armatei române pe de o parte, iar pe de alta a unirei sfinte plămădite în jurul României Nouă". Mersul de mai departe al evenimentelor dânsul îl redă în modul următor: în ziua de 5 Martie Regele a primit demisia guvernului Averescu. Stere a crezut că e momentul favorabil „pentru a ruga Puterile centrale să se milostivească a întări ele drapelul românesc pe zidurile Chişinăului". Puterile centrale au convenit ca România, în schimbul Ardealului, Bucovinei, Banatului şi a Dobrogei să-şi anexeze „supt o formă convenabilă şi localnicilor" Basarabia. Restul era făcut de Stere. „Ajutat de marea putere de persuasiune pe care o posedă, izbuti în timp de două zile să determine pe deputaţi moldoveni ai Sfatului Ţării să voteze Unirea" ***). Autorul personal crede, că Unirea a fost „forţată". Ar fi fost cu totul altceva dacă ea ar fi avut loc în mersul normal, la acea dată când a avut loc unirea Ardealului şi a Bucovinei, adică nu în atmosfera „politicianismului sectar al Vechiului Regat", dar al „românismului integral biruitor". Atunci şi Unirea ar fi fost votată în unanimitate, şi nu cu 2/3 din voturi, după cum a avut loc la 27 Martie 1918 ****).

In fine părerea lui Nistor este următoarea. „De formă Basarabia era un stat independent, în realitate însă noua republică n'avea nici organizaţia cuvenită şi nici condiţiunile de desvoltare necesare pentru propăşirea unui stat. Fiecare om cu judecată îşi putea da seama că proclamarea republicei nu era decât un expedient vremelnic". Unica cale de a rezolvi problema era numai Unirea. „Gândul acesta nemărturisit, trăia ascuns în cutele cele mai tainice ale sufletului fiecărui moldovean adevărat... La privirea steagurilor biruitoare şi a ostaşilor eroici grupaţi sub adumbrirea lor, precum şi în urma propagandei de trezire şi deşteptare a conştiinţei naţionale, ce se făcea pe o scară foarte

*) ONISIFOR GHIBU. *Dela Basarabia rusească la Basarabia Românească*. Cluj, 1926, p. CXIII, CXXII, CXLVIII.

**) Ibidem.

***) Ibidem, pag. CLVIII, CLXVI, CLXIX.

****) ON. GHIBU. *Cum s'a făcut Unirea Basarabiei*, Sibiu, 1925 p. 16.

întinsă, de o pleiadă întreagă de intelectuali români din Vechiul Regat, din Ardeal şi din Bucovina, se trezi în sufletul moldovenilor dintre Prut şi Nistru şi în deosebi ale conducătorilor lor, ideia consolidarităţii naţionale şi dorul de a se reîntoarce la sânul patriei-mame" *). Despre rolul lui Stere ne este nici un cuvânt.

Prin urmare iată trei păreri diferite, apropiate în amănunte şi contrazicându-se fundamental în ceiace priveşte principalul. Care din aceste păreri corespunde realităţii? Când se pune chestiunea despre factorul preponderent, primordial, într'însul se ascunde ideia, că acest factor ar fi condiţionat rezultatul evenimentelor chiar şi în cazul, când ceilalţi factori ar fi acţionat altfel decât a fost în realitate. Dar cu toate aceste, avem în faţa noastră o serie complexă de cauze şi efecte. Nici unul din factorii cari au contribuit la Unire nu ar fi putut da rezultate pozitive fără alţi factori cari au existat concomitent cu cel dintâiu. De aici întrebarea: care din factori este mai important? — se va transforma în întrebarea: ce loc ocupă fiecare din factori şi cum influenţa pe ceilalţi factori, adică în chestiunea despre mecanica psihologică a evenimentelor.

Mai întâiu de toate este necesar a spune câteva cuvinte despre acel mediu ideal în care a crescut generaţia care a înfăptuit Uairea. Această generaţie aproape întreagă se educa în spiritul slujirii poporului. Incă înainte de a întra la universitate mulţi aveau posibilitatea să capete instrucţiunea extraşcolară în cercurile revoluţionare. Dar din momentul intrării în universitate, frecventarea acestor cercuri se accentua. Studenţimea avea întotdeauna viaţa ei proprie socială. Rolul preponderent în chestiunea educaţiei politice a generaţiei noui îl aveau două teorii: una marxistă, social-democratică, alta social-revoluţionară, populară. Acei cari erau mai apropiaţi de oraşe, de clasa muncitorească, de meseriaşi (în special tineretul evreesc) au fost în regulă generală social-democraţi. Acei, cari într'un fel sau altul erau legaţi de sate, au fost social-revoluţionari sau ţărănişti. Rădăcina acestui din urmă curent în Rusia se afla în psihologia nobilimii luminate, în psihologia nobilimii pocăite, care a ajuns la concluzia, că buna sa situaţiune este legată istoriceşte de robia ţăranului, că nobilul este îndatorat ţăranului, că din această cauză îi incumbă datoria de a-l lumina pe ţăran, a-l ridica împotriva nedreptăţii seculare etc. Din această psihologie a luat naştere teoria lui Lawrow despre „personalitatea cugetătoare în mod critic" expusă de el principialmente în ale sale „Scrisori istorice" şi teoria progresului a lui Mihailowsky, expusă de el într'o serie de lucrări în majoritate polemică. Pe aceste teorii, îmbrăcate într'un spirit înalt de moralitate, s'au educat multe generaţii intelectuale.

---

*) I. NISTOR. *Istoria Basarabiei*, Cernăuţi, 1923, p. 422.

Slujba în folosul poporului se exprimă sub forme diferite. Unele capete mai înfocate organizau atentate împotriva țarului și a miniștrilor, alții tindeau să lumineze pe țăran și să înfiletreze în sufletul țaranului un spirit revoluționar, alții se duceau la țară cu diferite funcțiuni ca: agronomi, învățători etc., iar alți se ocupau cu luminarea intelectualității sătești cu scopul ca aceasta la rândul ei să transmită influența învățăturii asupra țărănimii. Iar în depărtare ca un ideal îmbrăcat în norii secolelor viitoare, se arăta socialismul, organizarea dreaptă a societății și a statului.

Tot în acest spirit se educa și studențimea basarabeană. Această însă nu înseamnă că toată studențimea a făcut politică. Din contra: în partid întrau numai studenți răsleți. Dar toți, sau aproape toți simțeau influența ideologiei de care am vorbit mai sus. Prin această școală a trecut Stere, a trecut o serie și de alți oameni politici și de stat mai tineri ai Basarabiei, ca Inculeț, Erhan, Halipa, Pelivan ș. a. Dintre aceștia, înainte de războiu, Iuculeț, viitorul președinte al Sfatului Țării, lua parte activă la revista „Monitorul științei", („Vestnic Znaniea"), care era foarte răspândită printre intelectuali dela țară *). Unii aveau ideologia mai radicală, alții mai puțin. Dar tocmai acest radicalism democratic, educat pe psihologia datoriei față de popor, tocmai el întuneca ideologia națională. Datorită acestui fapt, chiar și naționaliștii basarabeni cei mai luminați sunt mai mult democrați și radicali decât naționaliști. Prin urmare „cele sociale" au întunecat pe „cele naționale". Inseamnă oare aceasta, că intelectualitatea basarabeană a fost „cosmopolită", „internațională", după cum crede O. Ghibu? In nici un caz. Cutez a afirma, că nu a existat probabil în Basarabia nici un intelectual democrat, care să nu fi știut, că poporului trebuie să i se dea predarea în școli, administrația, cultul etc., în limba lui națională. La fel și toți cei cari cultivau ideile țărăniste, au fost partizanii sau a federației, sau a autonomiei regionale pentru Basarabia. Acest fapt exclude cosmopolitismul și internaționalismul, ca fapte caracteristice pentru marxism în toate ramurile lui.

Astfel ajung la concluzia, că acea intelectualitate, care a fost printr'un fel sau altul legată de satul basarabean, a fost cu atât mai puțin pătrunsă de ideia națională, cu cât ideologia ei socială era mai radicală. Și din contra, cu atât mai puternic se manifesta elementul național în educația ei cu cât ideologia ei socială a fost mai slab desvoltată.

Acesta este aspectul intelectualității legată de țărănime. Intelectualitatea legată de oraș, dădea adepți sau a social democrației, sau (mai rar) a social revoluționarilor. In Basarabia intelectualitatea orășănească a fost în majoritate venită de aiurea (rusă, străină), sau se recruta din rândurile minorităților naționale a Basarabiei. In ceiace privește pe nobili și boerime ea a

*). In această revistă am participat și eu.

fost aproape toată rusificată *). Spiritul național s'a păstrat numai la cler, care a fost mai apropiat de satul moldovenesc.

Acesta este, în trăsăturl generale, mediul deasupra căruia s'e descărcat un trăsnet: începutul revoluției din 1917, la Petrograd.

Osia în jurul căreia se mișca întreagă revoluție a fost reforma agrară. Cine putea și trebuia să o înfăptuiască în Basarabia? Pentru cine a fost această reformă, un lucru propriu iar nu străin? Era evident că înfăptuirea ei trebuia să fie făcută de intelectualitate, legată de țărani (atât cea orășănească cât și cea dela țară). Social democrații in genere și bolșevicii în special au fost foarte depărtați de satul moldovenesc. Nu-l cunoaștea nici partidul social-revoluționarilor, care nu avea la sate nici o legătură. Și iată că încep să iasă din toate colțurile foștii elevi ai seminarului teologic, ziariștii, învățători primari, cooperatorii, studenții, agronomii, agricultorii, preoții, etc. Ei nu aveau îndemânare în activitatea socială și politică. Dar revoluția a îndemnat nervii și i-a pus să lucrèze. Căci dacă n'ar lucra ei, ar lucra alții. S'a început lupta pentru câștigarea satului basarabean și organizarea internă. Aproape toată intelectualitatea de care am vorbit mai sus, s'a divizat în două organizații: pe de o parte în partidul moldovean național și pe de altă parte în consiliul țărănesc, iar din timpul formării Sfatului Țării în blocul moldovean și în fracția țărănească. Dacă se poate spune așa, blocul a fost mai mult „național" și mai puțin „social". Fracția din contra. De fapt au fost aceiași oameni, devotați la fel intereselor sătești. Se despărțea numai gradul diferit al radicalismului social. Este suficient a ceti numai discursurile reprezentanților acestor organizații la inaugurarea Sfatului Țării pentru a se convinge că această alegațiune corespunde adevărului. Unii subliniau, în raport cu interesele momentului cerințele sociale ale țărănimii (Inculeț, Erhan), alții din contra cerințele ei naționale (Halipa, Pelivan) **).

In timp ce Inculeț spunea „tot pământul și toată voia să fie a norodului muncitor", iar Erhan îl complecta cu ideia federației, una din cerințele principale naționale, Halipa și Pelivan vorbeau despre idealul național, iar Halipa sub „iubirea de patrie" înțelegea „iubirea *pământului* nostru moldovenesc". Aici sunt nuanțe, deosebiri de impresii, evaluarea pasului revoluției, tactica, etc., dar nu diferența de perceperea realului. Aș spune că aceste două organizații au format atunci centrul vieții sociale a provinciei, blocul a fost *„centrul drept"*, iar fracția *„centrul stâng"*, partizanii celui dintâiu au fost *„național-democrații"*, iar celui de al doilea *„național-radicalii"*. Notez în treacât că toți

*). Analiză dată de *d. Ghibu* relativ la mentalitatea social-poiitică a Basarabiei înainte de revoluție este apropiată de adevăr.

**). Dr. Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru*, p. 234—236.

socialiştii revoluţionari din fracţia ţărănească au fost social-revoluţionarii recenţi cari s'au manifestat abia atunci, după începutul revoluţiei.

Aceste grupări, constituind centrul mişcării sociale din Basarabia, îşi aveau la stânga pe social-democraţi şi social-revoluţionari de tip orăşănesc, cărora le urmau reprezentanţii minorităţilor, din extrema stângă—bolşevicii, iar din dreapta—proprietari mari cu Sinadino în cap, cari, nemulţumiţi de promisiunile guvernului basarabean, de a da ţăranilor pământul în mod gratuit şi dorind a evita aceasta au fost printre primii cari au cerut la Iaşi Unirea. Trebuie să credem că aceasta a fost dorinţa lor sinceră.

Aceste sunt curentele principale din acea vreme. După manifestările lor pe arena vieţii publice ele pot fi enumerate după radicalismul social descrescând şi naţionalismul crescând în modul următor:

1. Bolşevicii; 2. Partidele social-democraţilor şi a social-revoluţionarilor; 3. Centrul stâng (fracţiă ţărănească sau radical-democratică); 4. Centrul drept (blocul naţional moldovenesc); 5. Proprietarii mari. Faptul că proprietarii mari s'au arătat ca naţionalişti mai înfocaţi chiar decât însuşi blocul moldovenesc, nu inspiră nici o mirare. El a fost rezultatul reformei agrare ce se plănuia. Prin forţa lucrurilor ei au fost împinşi spre naţionalism în care ei îşi vedeau scăparea. Deaceia naţionalismul lor n'a fost o idee ci o necesitate lăuntrică.

In ziua de 2 Decembrie 1917, a fost proclamată „republica democratică basarabeană". De odată ce republica există, aceasta înseamnă putere, înseamnă supunerea populaţiei, înseamnă mijloace pentru aceasta—armata şi finanţe. Cu o energie neobosită se pune pe lucru directoratul, care era emanaţia ambelor centre sub preşedinţia lui Erhan. Republica îşi avea miliţiă (jandarmeria) şi armata (cohortele) sa, se administra pe baza legilor existente până atunci, îşi avea finanţete sale şi chiar au început să apară unele simptome a „recunoaşterii internaţionale" viitoare *). Cu toate aceste situaţia a fost foarte grea. Dificultăţile constau în faptul că această fâşia de pământ a fost pe atunci dosul armatei. Dacă organizarea puterii în genere nu este lucru uşor, în dosul armatei această organizare devine foarte dificilă. Şi afară de aceasta, flancurile erau ocupate de singurele forţe serioase pe atunci, pe de o parte armata română, pe de altă bolşevicii cu demagogia lor, puternici prin succesele lor în centrul Rusiei.

Armata română, pentru care Basarabia a fost dosul armate lor avea un interes absolut ge a garanta aci o ordine stabilă. Pentru ea aceasta a fost „o necesitate militară" în deplinul înţeles al acestui cuvânt. Tulburarea ordinei nu putea fi suportată

*) *Cazacu.* Ibidem, p. 250

de ea, căci aceasta ar însemna o amenințare a existenței sale proprii *)

Intre timp, acțiunea a provocat o contraacțiune : incercările directoratului de a normaliza viața, de a introduce ordine și liniște, au întâlnit o rezistență din partea bolșevicilor. Câte puțin aceștia din urmă au început să-si lărgească limitele de influență și își concentrau armatele spre Chișinău. A doua jumătate a lui Decembrie 1917 trece în sforțări disperate a directoratului de a-și păstra situația sa dominantă. După ziua de 28 Decembrie începe munca sistematică a bolșevicilor de a acapara puterea. Telegramele insistente al directoratului către generalul Scerbaciov și la Iași nu aduc roade. „Ne trebuie și nouă soldați pentru front ; câtă vreme puteți menține ordinea, sbateți-vă singuri" —acesta este sensul elocvent al netrimiterii ajutorului din partea generalului Scerbaciov și a comandamentului român. In fine abia în ziua de 6 Ianuarie sosește la Chișinău dela Chiev o ceată de prizonieri ardeleni. Prin urmare nici acum nu s'a dat ajutor direct, de peste Prut: „și nouă ne trebuie soldați!" Dar ceata sosită a fost desarmată de bolșevici. Devenind stăpâni pe situație, ei îndrăznesc să provoace deschis guvernul : ei cer ca directorii să fie trași la răspundere. Acesta este primul și cel mai dramatic moment din revoluția basarabeană. Față în față s'au întâlnit reprezentanții proletariatului orășănesc—bolșevicii și reprezentanții țărănimii basarabene, reprezentanții „centrului". Abia acuma (probabil sub influența vorbelor delegaților blocului moldovenesc la Iași) în fine comandamentul român a decis să trimeată în republica tânără, dosul armatelor sale, ajutor pentru restabilirea ordinei. In ziua de 13 Ianuarie armatele române sub conducerea generalului Broșteanu s'au apropiat de Chișinău și l'au ocupat. Gen. Broșteanu fu întâmpinat încă la Strășeni de delegații Sfatului Țării, iar în ziua de 15 Ianuarie 1918 generalul la rândul său a făcut o vizita Sfatului Țării. Dânsul s'a prezentat la ședința ce a avut loc în acea zi și aici a spus câteva cuvinte simple de soldat, cuvinte pline de tact și conținând în acelaș timp o lecție de înțelepciune politică. Dânsul a spus : „Mulți cetățeni ai republicei sunt cuprinși de bănueli și frică pentru libertățile lor. Trebuie să vă declar că România este într'o situație prea grea și că la conflicte și războiu de cucerire nu se poate gândi. Ați hotărât să vă creați o republică, dar nu aveți puteri proprii. In fiecare ceas pe teritoriul republicei să petrec prădăciuni și omoruri și nu le puteți impiedica". Dânsul a subliniat *scopul unic* al sosirii sale : alimentarea armatei și paza ordinei și apoi continua : „ Nici un guvern fără forța organizată nu poate realiza problemele ce cad asupra lui. Numai forța poate crea viața liniștită de stat. Creați-vă viața dvs. cum credeți și nimeni nu se va amesteca în ea. In organizarea ei, noi

*) Lucrarea mea „*La Bessarabie*", pag. 171-172.

nu vă vom împiedica" *). După aceste cuvinte asistența îl aclamă.

Și într'adevăr promisiunea a fost îndeplinită. Exceptându-se primele zile, când odată cu bolșevici, din întâmplare, fie din cauza necunoașterii de către comandament a condițiunilor înconjurătoare, fie din lipsa de tact personal a victimelor însuși, au suferit și nebolșevici, armata și-a îndeplinit îndatorirea de întronarea ordinei, fără a se amesteca de loc în politică.

In aceasta constă meritul ei mare istoric și totodată și meritul blocului moldovenesc în cap cu Halipa. Blocul mai mult de cât ceilalți și mai insistent cerea să vie armata română.

Armata română a deschis câmpul pentru discuții liniștite, pentru organizare. Prin gonirea bolșevicilor s'a nimicit fermentul fierberii, desordinei, amenințării permanente a ordinei, etc.

Datorită acestui făpt Sfatul Țării învinge frică de anarhie și devastare a Basarabiei, frica din stângă. Rămâne încă frica din dreapta, frica pierderii celor cucerite prin revoluție, teama că armata română va aduce un spirit antirevoluționar, adică rezistența speranțelor țărănimii de a căpăta pământ și libertate.

Proclamarea independenței din 24 Ianuarie 1918 reflectează aceste sentimente.

Aci în acest moment iese în evidență lipsa de temeiu a afirmațiunilor adversarilor Unirii. Aici este mai ușor de a evalua insinuările lor. Dacă armata română „a ocupat" Basarabia, „a cucerit-o", „a anexat-o", atunci de ce această republică anexată își proclamă independența și nu direct Unirea ei cu România? De ce generalul care „a cucerit" Basarabia „nu a dizolvat" imediat această adunare „îndrăzneață" a Sfatului Țării care a cutezat să-și proclame independența, dacă dânsul într'adevăr a „cucerit-o"? Răspunsul este evident: nu a existat nici o anexare.

După proclamarea independenței, republica moldovenească s'a ocupat de autoorganizare. In adâncurile vieții politice, în sufletele conducătorilor ei luptă două sentimente: 1) teama din dreapta, teama de a pierde cele câștigate prin revoluție și 2) teama din stânga, care a căpătat acum o formă nouă: teama că armata română, îndeplinindu-și misiunea va pleca iarăși peste Prut.

Și una și alta puteau fi învinse numai prin organizarea puterii proprii armate. Dar tocmai aici începe acel proces tainic al istoriei, care întotdeauna rămâne necunoscut până la sfârșit. Ceiace s'a născut mai întâiu la basarabenii moldoveni, cu un sentiment național desvoltat slab, este ideia: de ce să organizăm armată proprie, dacă armata ce stă la paza ordinei actuale, adică armata venită de peste Prut este armata *noastră*. In acel moment când între armata și societatea politică a căzut un obstacol invizibil, atunci s'au și pus începuturile psihologice a Uni-

*) *Cazacu.* Ibidem, p. 271-272.

rii. Era în Februarie 1918, când între generalul Averescu şi Rakowsky erau tratative în curs despre părăsirea Basarabiei de către armata română. Tratatul a fost încheiat, dar fiecare parte îl înţelegea după priceperea sa. Rakowsky credea că românii vor părăsi Basarabia şi în fine el se va instala aici. Generalul Averescu aştepta că vor fi liberaţi cetăţenii români dela Odessa, fără a accelera evacuarea armatelor sale. Fireşte populaţia Basarabiei nu cunoştea toate planurile comandamentului. Şi atunci când s'a făcut posibilă plecarea armatelor, armatele au devenit *„ale noastre"*. Oare nu tot aşa se întâmplă şi în viaţa particulară: importanţa unui amic se preţueşte numai atunci, când se iveşte primejdia de a-l pierde.

Pe de altă parte a început să joace un rol important şi propaganda intelectualităţii româneşti, în special al ardelenilor. Rolul acestei propagande consta în faptul de a învinge teama proprie basarabenilor de a pierde reforma agrară şi libertatea şi pe de altă parte de a convinge că şi alte părţi ale naţiunii româneşti tind spre unire. In această direcţiune s'au obţinut multe succese. Basarabia tot mai mult şi mai mult se pătrundea de spiritul naţional. Se aştepta numai timpul oportun pentru a se manifesta.

Au venit zile grele pentru România, când sub presiunea vrăjmaşului, în urma distrugerii frontului de revoluţia rusească, ea a fost nevoită să între cu nemţii în tratative de armistiţiu, iar apoi şi de pace. Preşedintelui Consiliului de Miniştri generalului Averescu i se propune de puterile centrale să ia Basarabia şi să o împartă cu austrieci, în schimbul Dobrogei, — dar această propunere e refuzată. In ziua de 5 Martie st. nou pacea este semnată la Buftea.

In acest timp, din diferite colţuri ale Basarabiei încep a veni cereri, adresate Sfatului Ţării şi rugăminţi adresate la Iaşi pentru Unire.

Guvernul Averescu, în ziua de 18 Martie st. nou e înlocuit prin guvernul Marghiloman. Ţara pierde Dobrogea şi se cufundă în desamăgire. Atunci în sânul guvernului român ia naştere o idee firească şi foarte justă: dacă este bine de a tărăgăni rezolvarea problemei coapte: a Unirei Basarabiei. Semnele de simpatie din partea populaţiei basarabene faţă de România au fost destule. Era nevoie numai de a învinge definitiv teama din dreapta, teama de a pierde cele c u c e r i t e de revoluţie. Pe de altă parte ţara învinsă trebuia să aibă pentru aceasta asentimentul învingătorului. Nemţii au consimţit. In această nu este nici un merit din partea lor. Ei n'au putut să ia Basarabia pentru ei sau chiar pentru Austria: totul ar fi fost împotriva acestui fapt: şi geografia şi etnografia şi istoria.

Rămânea de îndeplinit a doua parte a programului — a căpăta asentimentul formal a populaţiunei, a convinge pe cei din urmă cari şovăiau. Pentru acest scop a fost ales Stere.

Şi într'adevăr, cine mai bine decât dânsul putea să îndeplinească această misiune? Un revoluţionar basarabean vechiu, educat în aceiaş atmosferă a curentului ţărănist rusesc ca şi majoritatea intelectualilor Basarabiei, aruncaţi de valurile revoluţionare ca conducători ai acestei provincii, cine dacă nu dânsul va găsi calea spre inima moldoveanului? Presupunerea a fost întemeiată. In acel timp (în ziua de 23 Martie) în trecere dela Bucureşti, după tratative cu nemţi, la Iaşi se aflau reprezentanţii Basarabiei, Inculeţ şi Ciugureanu. Aceştia şi-au dat asentimentul lor pentru Unire. Faptul acesta a contribuit şi mai mult la succesul Unirii. Tustrei — Stere, Inculeţ şi Ciugureanu (meritul personal al acestor persoane) au plecat la Chişinău, pentru a contribui la înfăptuirea Unirii. Zilele dn 24, 25 şi 26 Martie st. vechiu trec în discuţii şi convorbiri. Sfatul Ţării, în secţiuni decide chestiunea în mod afirmativ.

După aceasta a fost cu totul clar că şi în întegul său Sfatul Ţării va vota Unirea. La şedinţa Sfatului Ţării fixată ad hoc la 27 Martie, a sosit preşedintele Consiliului de miniştri Marghiloman. Actul Unirii a fost acceptat în mod solemn după cuvintele lui Marghiloman (care părăsi auditoriul spre a nu viola libertatea votului) şi după cuvântarea lui Stere. Apărând după votare din nou în sală şi fiind informat de rezultatul votului, Marghiloman declară în numele poporului român şi a Regelui român, că acceptă votul Sfatului Ţării. Strigăte de: „Trăiască România una şi nedespărţită".

Pe cine şi prin ce mijloace a convins Stere? Este evident că mai puţin de toţi avea nevoie de a fi convins blocul naţional moldovenesc — centrul drept. El era demult format pentru aceasta. Se formase pentru aceasta şi fracţiunea democratică ţărănească — centru stâng. Era nevoie numai de a-i ajuta să învingă acea teamă din dreapta, despre care am vorbit mai sus. Era nevoie de a convinge afară de aceasta şi minorităţile. Cum a reuşit Stere să convingă pe cei cari ezitau? Prin trecutul său revoluţiorar, prin dibăcia sa de a găsi o limbă comună cu oamenii de vază ai Basârabiei. „Basarabia numai că nu-şi va pierde cuceririle, dar unindu-se cu Regatul ea va ajuta şi restului României de a-şi realiza reforma agrară şi reorganizarea regimului său social şi de stat", iată quint-esenţa acelor probe pornite din cuget şi din inimă, pe care trebuia să le desvolte Stere *). Şi pentru a asigura aceasta, este suficient de a accepta votul Unirii in unele condiţiuni, cu păstrarea particularităţior şi drepturilor locale. In faţă acestora era greu de rezistat. Intr'adevăr, ceiace se temeau că vor pierde nu numai că nu era supus nici unei primejdii dar din contra se înalţă încă din punct de vedere naţional, devenind scopul întregei naţiuni româneşti. Aci în afară de serviciul lui Stere este nevoie de a recunoaşte încă şi servi-

*) O. CHIBU. Idem, p. CLXXII.

ciul centrului stâng". Acesta din urmă s'a pus la înălțimea cerințelor momentului istoric și și-a dat votul pentru Unire. Spun *serviciu*, căci nu aceea picătură umple paharul care cade prima într'însul, ci acea care încape ultima în pahar. Nu este darnic acel om care dă din prisosul bogăției sale, ci acela care dă tot ce are. Centrul stâng a învins toate prejudecățile sale și toată frica sa și de îndată ce a venit aceasta, era cucerit pe de plin de sentimentul național.

Cu acest act Unirea se desevârșește. Totul ce se petrece în urmă în Basarabia, poate fi evaluat numai ca treaba lăuntrică a României întregite.

Astfel în cursul unui scurt interval de timp, timp de vre-o 5 luni caleidoscopul evenimentelor oțelește sentimentul național și voința națională, transformând ideia slujirii poporului în ideia slujirii națiunii. Principiul naționalității a învins furtuna socială recunoscându-i cerințele. Revoluția a intrat în malurile sale. Ea s'a terminat!

Astfel se prezintă mecanica complectă a forțelor, cari au jucat un rol oarecare în mișcarea națională și socială din Basarabia. Toate elementele acestei mișcări: centrele din stânga și din dreapta, armata română, propaganda românească, expresiuni de simpatie extraparlamentare față de România, evenimentele războiului mondial, meritele personale ale unor cetățeni — au fost depotrivă de necesare pentru a ajunge la rezultat. Toate aceste luate la un loc formează o unitate complecxă, totalitatea acțiunilor condiționate una de alta.

Actul Unirii, pe care adversarii lui nu-l pot explica în nici un fel, recurgând la denaturări greoaie a sensului evenimentelor și văzând în tot mersul și desvoltarea lor numai ascuțișul baionetei române, acum peste un interval de timp de 10 ani, — cercetându-se în mod cuvenit — se poate constata că este *actul înțelepciunii istorice*.

Noi oamenii putem greși. Dar bătrâna istorie știe ce face. Ea duce naționalitatea română spre renaștere, spre organizarea unui stat nou, spre crearea culturii noui și a valorilor noui. Acel strigăt pe care ea l'a pus în gura lui Marghiloman, noi putem numai să-l repetăm: *„Trăiască România una și nedespărțită"*!

G. BEZVICONI

ROIREA FAMILIIOR ROMÂNEŞTI PESTE NISTRU

EXTRAS DIN REVISTA
«CETATEA MOLDOVEI»
ANUL II, Vol. III — Nr. 14.

I A Ş I
INSTITUTUL ROMÂNESC DE ARTE GRAFICE «BRAWO»
1941

ROIREA FAMILIILOR ROMÂNEȘTI PESTE NISTRU

S'au publicat numeroase studii privind relațiile româno-ruse și contribuția Rușilor la viața culturală și politică a Românilor. Dar nu s'a încercat măcar o cercetare sumară a contribuției Românilor la dezvoltarea Slavilor învecinați, cu atât mai mult — după izvoare istorice ruse.

In *Cartea de Catifea*[1]), alcătuită pe vremea Țarului Feodor (1676—1682), găsim două familii arătate «din Vlahi» : Ofrosimov și Rahmaninov. La fel familia Volochișin, arătată «din Greci», și familia Volohov, a cărei origine străină nu este precizată, sunt și ele desigur de proveniență românească. L. Savelov[2]) semnalează că Afrosimov se trage din «bărbatul cinstit Andrei», venit în serviciul Kneazului Vasile (1425—1462), din «pământul Volohilor». Același lucru îl stabilește marele *Dicționar Enciclopedic Rus*[3]), care vorbește de diferiți reprezentanți ai acestei familii, ajunși voevozi de orașe și cetăți, amintind și pe Mihail Ofrosimov (1797—1868), cunoscut general-guvernator al Moscovei.

In *Tâșiacinaia Kniga leta 7059 (1550) a Țarului Ivan Vasilievici*[4]) sunt pomeniți câțiva urmași ai neamurilor de mai sus. Găsim și pe Rahmaninov, despre care date și mai interesante le publică cunoscutul genealogist V. Rummel[5]). El spune că Domnița Elena (1465—1505), fata Domnitorului Moldovei

1) *Barhatnaia Kniga*, Moscova, 1787.
2) *Notițe genealogice*, nr. 1, Moscova, 1906.
3) Ed. Brockhaus și Efron, vol. 44, p. 490.
4) *Letopisețul Societății Istorico-Genealogice din Moscova*, nr. 3-4, Oriol, 1911.
5) *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 51, p. 381.

Ștefan cel Mare, care s'a măritat cu Țareviciul Ioan cel Tânăr al Moscovei, avea un frate, Ioan, poreclit «Vecin», sau slavonește: «Sused». Acesta, sau fiul său, Vasile Rahmanin, ar fi urmat pe Domniță la Moscova și ar fi ascendentul nobililor Rahmaninov, care se trag direct din dinastia domnitoare «a lui Dragoș». Familia Rahmaninov are astăzi un reprezentant ilustru, pe compozitorul Serghie Vasile Rahmaninov; în secolul trecut ea a dat pe Ioan I. Rahmaninov (1826—1897), cunoscut profesor de mecanică, la Kiev; iar în secolul XVIII, Ioan G. Rahmaninov a fost un cărturar, care a făcut mult pentru popularizarea lui Voltaire, în Rusia [1]).

La 1497, Luca Voloșaninov [2]), care și el trebuia să fie originar din Moldo-Vlahia, a fost solul Țarului Ioan III către Domnitorul Valahiei, sau mai bine zis — al Moldovei, căci ambele Principate erau numite de Moscoviți: «Valahia» [3]). Familia Voloșaninov e arătată de obârșie străină și găsește rosturi în diplomația moscovită (Mihail e «diac», în sec. XVII). La fel, român trebue să fie arhitectul «italian» Grădinescu-Marini, ascendentul nobililor Marin [4]).

Către jumătatea secolului XVI se ridică originea neamului ucrainean Armașevski [5]), care se coboară din armașul Vasile, emigrat din Moldova. Printre ascendenți [6]), neamul acesta are pe copiistul Episcopiei din Orșa și Mitava, nobilul polon Ioan, la 1667 privilegiat în Rusia. Același fapt se confirmă și în opera lui V. Modzalevski, scrisă în colaborare cu V. Lucomski [7]), unde se povestește că Ioan Vasile Armașenco era copiist la Lavra Kievo-Pecersca (1680). Trebue să fie fiul armașului Vasile.

Mulți Români s'au așezat în Polonia, în cele din urmă

---

1) *Date istorice despre neamul nobililor Rahmaninov*, Kiev, 1895.

2) L. Savelov, în *Notițe genealogice*, nr. 2, Moscova, 1908.

3) Vlah, Valah sau Voloh, nume dat Românilor de către străini, provenind dela vechea denumire germană: Welsch—Roman. Radicalul cuvântului este «val»—a stăpâni, de unde provine cuvântul francez: «Vallon», și cel polonez: «Wloch». A. Philippide, *Originea Românilor*, Curs pentru Facultatea de Litere, Iași, comp. pe Nicetas Acominatos Koniatis, care amintește pe Valahi la 1164.

4) Despre primele relații cu Românii comp. Vl. Ulianițki, *Material pentru istoricul legăturilor dintre Moldova, Valahia, Polonia și Rusia în sec, XIV-XV*, Moscova, 1887, extras din *Citirile Societății de istorie și antichități a Rusiei.*

5) V. Modzalevski, *Genealogicul Malorosienesc*, Kiev, 1908.

6) Contele A. Miloradovici, *Cartea genealogică a nobilimii din Cernigov*, Petersburg, 1901.

7) *Gherbovnicul Malorosienesc*, Petersburg, 1914.

retrăgându-se în Rusia. E cazul familiei Vacar, privilegiată la 1586 în Polonia[1]). In aceeași situație este familia Turcul, amintită de *Dicționarul Enciclopedic Rus* (vol. 65, p. 208), ca aparținând blazonului polon «Ostoja», sau neamul Maculeț, din ținutul Varșoviei[2]). Ascendentul familiei Turcul, Vasile, a emigrat din Moldova împreună cu Petriceicu-Vodă, obținând la 1676 indigenatul polon; Ignate Lavrente Turcul († 1856) a fost secretar de Stat și membru în Consiliul de Stat al Rusiei.

De asemenea, la sfârșitul secolului XVI s'a așezat la Lvov un negustor «grec», emigrat din Moldova, Hristofor Mazaraki[3]). mort înainte de 1641. Fiul său, Ioan, la 1659 a fost recunoscut nobil polon, Mazaraki-Hristoforovici. Nepotul strănepotului lui Ioan, Simeon S. Mazaraki (1787—1854), a fost lt.-general, tatăl lui Simeon Mazaraki (1823—1880), născut la Voronej, nașii de botez fiindu-i consilierul de Stat I. N. Debolțev cu fiica sa, Natalia. La 1842, Mazaraki a început serviciul în garda imperială, s'a căsătorit la 1851, în Basarabia, cu Maria G. Catargi (1834—1900), la 1853 a participat în campania dela Brăila, Galați, Ismail, la 1854 — la Silistra... Dela 1874, conform dorinței Nataliei și Elizei Debolțev, pe care el le-a moștenit, colonelul Mazaraki a primit numele de Mazaraki-Debolțev. Soții au murit, fără să lese copii, la Chișinău, fiind înmormântați la cimitirul Râșcani. Despre obârșia acestei familii sunt multe discuții. In analele nobilimii din Cernigov, figurând la 1708, Mazaraki sunt arătați de proveniență din mica nobilime poloneză. După alte izvoare, sunt urmașii unui cazac, privilegiat de Regele Ioan Sobieski. Nu este însă mai puțin adevărat că Mazarachi-negustorul din Iași, cumpără pe la 1699-1700 moșii între Prut și Nistru, pe care le moștenește ginerele său, pitarul Teodor Râșcanu[4]), iar actele vechi (1725—1736) mai amintesc în părțile acestea și pe Vasile Mazarachi, vtori-visternic[5]), fiul lui Mazarachi staroste de negustori din Iași; el este jitnicerul și pârcă-

1) Contele A. Bobrinski, *Neamurile nobilimii înscrise în Gherbovnicul Obștesc al Imperiului Rosienesc*, Petersburg, 1890, vol, I, p. 733. *Gherbovnic*, VII, 166.
2) Contele A. Bobrinski, *op. cit.*
3) V. Modzalevski, *op. cit.*, și contele A. Bobrinski, *op. cit.*, vol. II, p. 452, *Gherbovnic*, VIII, 129, și XIII, 49.
4) G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, București, 1940, p. 112-113.
5) *Ibidem*, p. 232, 234.

labul de Chișinău, care cercetează unele năvăliri de-ale Tătarilor, până la 1742 [1]), și — credem — este ctitorul vechii biserici din Chișinău, numită: Mazarachi.

Genealogistul basarabean Pavel Gore amintește printre «Valahi» familia Arnautov [2]), cunoscută în părțile Orlovului încă pe la 1594. La fel, P. Gore a publicat, în *Revista Istorică* [3]), o lucrare despre: *Ștefan Alexandrovici Voevodici Voloșski.*

În slujba Țarului Feodor (1584—1598) au venit «voevodicii volohi» (moldoveni) Ștefan al lui Alexandru și Dimitrie al lui Ioan, ca și voevodicii munteni, Petru și Ioan [4]). Ștefan era fiul Domnitorului Moldovei Alexandru Lăpușneanu și al Roxandrei Rareș, așa dar — un strănepot al lui Ștefan cel Mare, cuscrul Țarului Ioan III al Moscovei, străbunicul Țarului contemporan, Feodor. Mai era înrudit cu Țarul și printr'un strămoș comun al lui Feodor și al Roxandrei Rareș, Ștefan Iacșici [5]), ceea ce a creat lui Ștefan Lăpușneanu o atmosferă foarte prielnică la Moscova. La 1589, Ștefan a plecat la Roma pentru a cere sprijin din partea Papei; el a trecut la catolicism și a fost recomandat Regelui Poloniei, care n'a făcut însă nimic pentru înscăunarea acestui pretendent fugar, în Moldova. Atunci, Ștefan a trimis în Rusia pe unul din curtenii săi, Teodor Mihail Boiașev, care i-a pregătit o frumoasă primire la Moscova. Ștefan, sau Stepan Alexandrovici Voloșski a fost numit voevod la Tula și s'a căsătorit cu Marfa, fata prințului I. Bulgacov-Golițîn. După tradiția moscovită, Ștefan n'a vrut să șadă la palat mai jos de prințul Cercaski și, deși acesta se trăgea tocmai din «Sultanii Egiptului» și era și el înrudit cu Țarul, totuși dreptatea s'a făcut fiului Domnitorului Lăpușneanu [6]). Îl găsim iscălit la alegerea Țarului Boris Godunov. La 1604, împreună cu prințul Turenin, e numit voevod la Kazani, murind în călugărie, sub numele de Savatie, la 21 Mai 1607. La mănăstirea Ciudov se păstra un pomelnic amintind neamul lui Ștefan Voloșski, călugărul Savatie-Teodor, și fiii săi morți în copilărie: Gheorghe, Petru și Ioan. Văduva lui Ștefan a donat mănăstirilor Ciudov și Spasscoe din Iaroslavl,

1) G. Ghibănescu, *Ceale doao ceasuri*, Iași, 1933.
2) Contele A. Bobrinski, *op. cit.*, și L. Savelov, *op. cit.*, nr. 1.
3) Nr. 10-12, 1920.
4) D. Kobeco, *Voevodiciul Voloșski Stepan Alexandrovici, Veștile Societății genealogice ruse*, Petersburg, 1911, nr. 4.
5) Sever de Zotta, în *Cercetări Istorice*, Iași.
6) P. Gore, *Notițe* originale, care se păstrau în arhiva noastră.

câte o moşie, pentru pomenirea sufletului răposatului [1]). Deşi Ştefan a murit fără urmaşi, totuşi familia Voloţki sau Volosski pretinde de-a se trage din el; sunt însă urmaşii emigrantului Alexandru Volosski Nafal, moşier în regiunea Vologda [2]). Din omul de încredere al lui Ştefan, Teodor Boiaşev, se coboară familia Boiaşev; Boiaşev însuşi a fost recunoscut nobil la 1615, fiind numit mai apoi voevod la Kaşin [3]).

Mulţi Români au venit în Rusia cu Domnitorii: Bogdan Al. Lăpuşneanu (1568—1572), decedat nebun la Moscova, Ioan cel Cumplit (1572—1574), căsătorit acolo cu Maria, fata prinţului Rostovski, Gheorghe-Ştefan (1653—1658) [4]), şi alţii. Ioan, când a ajuns Domnitor, a ţinut să aducă în Moldova pe soţia sa şi un fiu, Petru, care au murit însă, între timp, de ciumă, încât Ţarul i-a propus de soţie pe fata prinţului Teodor Mstislavski. Dar aceste legături politice le-au cercetat şi rămâne să le studieze alţii, ca şi relaţiile culturale-bisericeşti. E destul să amintim numai pe Mitropolitul Volyniei Grigorie Ţamblac (sam-vlah), despre care au scris Episcopul Melchisedek al Romanului şi învăţatul basarabean Polihrone Sârcu (1855—1900), profesor de filologie slavă la Petersburg [5]). Sau pe Pamvo Berânda, autorul lexiconului slavo-rusesc (Kiev, 1627), decedat la 1632 în Lavra Kievo-Pecersca [6]); această scriere a servit de model pentru lexiconul slavo-românesc al lui Mardarie, din mănăstirea Cozia (1649). In sfârşit, pe marele Mitropolit Petru Movilă (21 Decembrie 1596—1 Ianuarie 1647), fiul Domnitorului moldovan Simeon Movilă, pe care numai genealogiştii ca Okolski, în *Orbis Polonus*, îl coboară din Romani emigraţi în Grecia. Incheiem cu Mitropolitul Petru, fondatorul Academiei Teologice din Kiev [7]), deşi au mai fost mulţi fruntaşi ai bisericii române,

---

1) *Ibidem.*

2) L. Savelov, *op. cit.*, nr. 2, şi *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 13, p. 104.

3) L. Savelov, *op. cit.* nr. 1.

4) I. Arseniev, *Domnitorul Moldovei Gheorghe-Ştefan şi relaţiile lui cu Moscova, Arhiva Rusă*, 1896, vol. 1.

5) In *Revista Ministerului Instrucţiei Publice*, 1884, vol. 11. Vezi şi: Mitropolitul Macarie, în *Ştirile Academiei de Ştiinţe*, 1858, vol. VI; şi *Curierul Teologic*, 1845, nr. 7-8.

6) Vezi: Petruşevici, *Dissertatio de paleoslav. et microrus. versionibus sacrae scripturae*, Lvov, 1888 (date biografice, p. 38); Karataev, *Descrierea cărţilor slavo-ruse*; Jiteţki, în *Vechimea Kievului*, 1888, vol. 5; Saharov, *Tradiţiile poporului rus*, vol. II.

7) Prof. Tarnovski, în *Vechimea Kievului*, 1882, vol. 2; S. Golubev, *Mitropolitul Kievului Petru Movilă şi colaboratorii săi*, Kiev, vol. I, 1883, vol. II,

care au avut un rol important în destinele ortodoxiei rusești. In Rusia s'a așezat și familia lui Atanasie Condoidi († 1737) [1]), dascălul copiilor lui D. Cantemir și Arhiepiscopul din Vologda. Panaiot (Pavel Zaharie) Condoidi († 1760), originar din Corfu, dar venit și el din Moldova după D. Cantemir, a luat la 1733 doctoratul în medicină la Leyden, ajungând unul din cei mai însemnați savanți și administratori-legiferatori ai medicinii rusești [2]). In vremea noastră, Vladimir Condoidi a fost mareșal de nobilime la Tambov.

Nu putem să nu pomenim pe marele cărturar al timpului, pe spătarul Nicolae Milescu, care, suferind prigoană în Moldova, și-a sfârșit viața la 1708, în Rusia. Născut — după izvoare ruse — la 1635, el a sosit la Moscova la 1671, scriind între anii 1672—1678 mai multe opere importante. La 1676, a fost trimis în China, ca ambasador al Țarului, călătorie ce-a descris-o într'un jurnal. Dela Tobolsk la Peking, Milescu a călătorit un an întreg; la Tobolsk, el s'a întâlnit cu Krijanici, învățatul croat, primul pan-slavist, exilat în Siberia între anii 1661—1676 pentru critica politicei moscovite în Ucraina. După moartea Țarului Alexe și disgrația boierului Matveev, care ținea la el, Milescu a avut de îndurat și el [3]). Se zice, că spătarul a lăsat la Iași un frate, Andrei Apostol, ai cărui fii, Ioan și Ștefan Spafariev (Spătaru), l-au urmat la 1686 pe unchiul lor la Moscova [4]).

1898; N. I. Kostomarov, *Istoria Rusiei*, 1915; Bantâș-Kamenski, *Cunoaștere istorică despre Unie*; Kracicovski, *Schițe din viața uniată*; Leviţki, *Unia și Petru Movilă*; *Notițele* lui Petru Movilă s'au publicat în parte în *Buletinul Eparhial al Kievului*, 1861-1862; în romanul *Sagaidacinii* al lui D. Mordovțev găsim tablourile tinereței lui Petru Movilă.

1) Autorul unui panageric dedicat, la 1714, lui Petru cel Mare. Vezi: E. Golubinski, în *Revista Pravoslavnică*. A. Titov, *Episcopul Atanasie Condoidi, Arhiva Rusă*, 1908, vol. 9-12.

2) *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 30, p. 935.

3) I. Arseniev, *Scrisoarea lui Nicolae Spătaru către boierul A. S. Matveev, în Iulie 1675, din Eniseisk, Arhiva Rusă*, 1881, vol. 1, și *Nicolae Spătaru și timpul său, Arhiva Rusă*, 1895, vol. 7, p. 349-360; P. Stroev, *Dicționarul Bibliologic*; Pecarski, *Știința și literatura pe timpul lui Petru cel Mare*, vol. I, p. 343; Bantâș-Kamenski, *Dicționarul oamenilor însemnați ai pământului Rosienesc*, vol. V; Kedrov, *Spătaru și Aritmologia lui, Revista Ministerului Instrucției Publice*, 1872, vol. 1-2; *Antologia Societății istorice-filologice de pe lângă Institutul prințului Bezborodco, la Nejin*, Kiev, 1896, vol. I; I. N. Mihailovski, *Schița vieții și a slujbei lui Nicolae Spătaru în Rusia*, Kiev, 1895, și *Operele principale ale lui Nicolae Spătaru*, Kiev, 1897; Emil Picot, *Notice biographique et bibliographique sur Nicolas Spatar Milescu*, Paris, 1883; Sumțov, *Operele lui Nicolae Spătaru*, Kazani, 1847; Titov, *Siberia în secolul XVII.*

4) I. Arseniev, *op. cit.*

Legăturile şi mai intense, din punctul de vedere al emigrării şi colonizării Românilor peste Nistru, se menţin cu Ucraina. Refugiul unui Domn al Moldovei, ca Ioan Potcoavă (1577), urmat de numeroşi boieri, printre care şi strămoşul familiei basarabene Hâjdeu, sau căsătoria Domniţei Roxandra, fata lui Vasile Lupu (1634—1653), cu Timuş, feciorul hatmanului Bogdan Hmelniţki, precum şi numeroasele năvăliri ale cazacilor, fac să sporească numărul Românilor în Ucraina. Domnitorul Moldovei Gheorghe Duca (1678—1684), numit de Sultan la conducerea Ucrainei, porneşte chiar o colonizare sistematică a pământurilor de dincolo de Nistru, cu Români.

In secolul XVII găsim multe familii însemnate în Ucraina, fiind de obârşie românească. Strămoşul neamului Kossovici [1]), «a intrat din Valahia în Jumdi», iar o tradiţie spune că printre strămoşii familiei Kossovici au fost trei fraţi: Sebastian (la 1650, Mitropolitul Silvestru al Kievului), Ioan şi Gheorghe.

Neamul Ivanenco [2]) se trage din Ivan Bogatul Ionencu — «fost în Ţara Vlahilor hatman la Dubăsari, asupra întregii Ucraine (margine) de acolo», în a doua jumătate a secolului XVII. Această familie pretinde că se trage din Ivoni-Voevod (1574 — Ioan cel Cumplit?). Fiul lui Ivan Bogatul, Grigore Ivanenco, de naţie valahă, la 1706 a emigrat din Moldova în Ucraina, unde a ajuns polcovnic la Dubăsari, apoi — la Braţlav. Se afirmă [3]) că tatăl şi fiul Ivanenco au venit în serviciul lui Petru cel Mare, conferindu-se familiei lor satul Borki din jud. Cihirin şi un blazon, reprezentând capul de bour, străpuns cu spata.

La 1665, a emigrat din Moldova şi Radion (Raicea) Grigore Dumitraşcu [4]), însoţit de nepotul său, Marcu, şi 500 bărbaţi ai «tovărăşiei stegarilor Valahiei», care s'au aşezat în Braţlavşcina. Ajuns polcovnic, la 1673 Raicea şi Marcu au fost înscrişi la blazonul polon «Sas»; polcovnicul a murit la 1707, după ce a contribuit mult la popularea satelor: Bacumovca, Crupole, Berezani şi altele. Din familia Dumitraşcu au ieşit câţiva cărturari ucraineni [5]).

---

1) V. Modzalevski, *op. cit.*
2) *Ibidem*, şi *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 24, p. 754.
3) Contele A. Miloradovici, *op. cit.*
4) V. Modzalevski, *op. cit.*
5) *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 21, p. 229.

Ar fi greşit să amintim aici pe toţi conducătorii de cazaci, ai căror nume ar avea o asemănare cu cele româneşti. Vorbim numai despre acei, care figurează oficial ca proveniţi din Moldova. Aşa este familia Tanski [1]), care se trage din fraţii-polcovnici Anton, din Kiev, şi Vasile, din Pereiaslav. Odată cu ei a emigrat în Ucraina şi Lupul Breazul, zis Lukian Brazuli, strămoşul familiei Brazuli-Bruşcovski [2]); el a participat la luptele ruso-suedeze din 1709—1711, când a fost trimis ca spion la Tighina. In ce priveşte familia Tanski, ea a dat Ucrainei un scriitor, din acest neam, prin femei, trăgându-se şi marele scriitor Gogol. Ioan Tanski, printre primii absolvenţi ai liceului Regional din Chişinău (1838), a publicat o lucrare despre *Cântece de dragoste moldoveneşti* [3]). Serghie T. Tanski a fost un cunoscut vice-guvernator al Basarabiei (1876—1886) [4]).

Cea mai renumită familie a Românilor din Ucraina a fost Apostol [5]), al cărei strămoş a fost cazacul Apostol (1649), din regimentul din Mirgorod. Fiul său, Efrem, a fost tatăl polcovnicului Pavel Apostol († 1678), al cărui fecior, Danilă Apostol (4 Decembrie 1658 — 17 Ianuarie 1734), între anii 1683—1727 a fost polcovnic la Mirgorod, iar ultimii ani ai vieţii — hatman al Ucrainei [6]). Prinţul A. Lobanov-Rostovski [7]) spune că părintele lui Danilă, Pavel, a fost şi el polcovnic la Mirgorod (1659), coborând din boierii Valahiei, iar soţia lui Pavel aparţinând neamului Catargi. Fiul hatmanului, Petre († 1758), polcovnic la Lubnî (1728—1757), brigadier (1758), a crescut ca ostatec la Petersburg, supraveghiat de regentul Menşicov; era scriitor, a lăsat nişte notiţe (1725—1727) în limba franceză şi rusă [8]). O fiică a lui Petre Apostol s'a măritat cu generalul Matei A. Muraviov; fiul lor, Ioan (1762—1851), stingându-se familia mamei sale, s'a numit, dela 1800: Muraviov-Apostol. Era un om de o cultură vastă,

1) V. Modzalevski, *op. cit.*, şi *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 64, p. 607,
2) V. Modzalevski, *op. cit.*
3) *Buletinul Regional al Basarabiei*, 1860, nr. 43, comp. A. Zaşciuc, *Regiunea Basarabiei*, Petersburg, 1862, p. 496.
4) G. Bezviconi, *Amintiri din Basarabia, Convorbiri Literare*, Bucureşti, 1940, vol. VI, p. 542.
5) V. Modzalevski, *op. cit.* Nu numai despre primii Apostol, dar vorbind într'o scrisoare către Petru cel Mare despre Danilă Apostol, hatmanul Mazepa îl numeşte «voloh». *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 2, p. 914.
6) N. I. Kostomarov, *op. cit.*, şi *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 2, p. 913.
7) *Cartea genealogică rusă*, Petersburg, 1895, ed. II.
8) *Vechimea Kievului*, 1894—1895. Fratele său, Pavel, polcovnic la Mirgorod, a fost ucis la 1736, în Crimeia.

scriitor, senator, plenipotențiar al Rusiei la Hamburg și Madrid, subsecretar de Stat la instrucție. Cei trei fii ai săi au fost însuflețitorii revoluției «decabriste» (14 Decembrie 1825): lt.-colonelul Matei (1793—1886), lt.-colonelul Serghie (1796—1826, executat) și praporșcicul Ipolit (1806—1826) [1].

Engel [2]), pe mărturia rezidentului Hanovrei Weber [3]), afirmă că mama hatmanului Apostol se coboară din «ilustra și vechea» familie moldoveană «Catarren», ceea ce face pe genealogistul prinț P. V. Dolgorucov [4]), nepotul prințului P. S. Dolgorucov și al Sofiei Petre Apostol, să identifice acest nume cu cel al boierilor Catargi. Notăm însă, că numele familiei Apostol n'are nimic comun cu pronumele Apostol, răspândit în neamul Catargi. Numele de Catargi nu putea să fie necunoscut lui Engel [5]). Pe de altă parte, boierii Catargi apar în Moldova abia puțin înainte de nașterea lui Danilă Apostol [6]), cu atât mai puțin a mamei sale. Incât, mai curând acest «Catarren» corespunde pârcălabului de Hotin, Gheorghe Izlozeanu, poreclit «Kataratos» — curatul, tatăl Doamnei Elisabeta, soția lui Ieremia-Vodă Movilă [7]).

Despre familia ucraineană Afendic se știe [8]) că, moșierul din Lvov, «grecul» Simeon Afendic, a fost la 1704 pârcălab de Soroca si s'a refugiat la 1711 în Rusia, unde a ajuns polcovnic «al regimentului Volohilor». Contele A. Miloradovici [9]) mai adaogă că polcovnicul «corpului de Valahi» S. Afendic, de natie mòldovan, avea un hrisov din 29 Iunie 7212 (1704), pentru niște moșii în Moldova. Fiul său, Anton, a fost rotmistru, iar fiul lui Anton, Ioan — «bunciujnâi tovarăș». După alte izvoare [10]), ascendentul familiei a fost Petre Simeon Afendic, pârcălab de Soroca la 1704.

---

1) *Cartea genealogică rusă*, ed. *Vechimii Ruse*, Petersburg, 1875, vol. I, p. 122, 235, 375. 377, și *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 39, p. 194.
2) *Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Kosaken*, Halle, 1796.
3) *Das Veränderte Russland*, 1721—1740.
4) *Cartea genealogică rusă*, 1854—1857.
5) Figurând de ex. în *Commentariorum Chotinensis belli*, de Iacob Sobieski, Danzig, 1646.
6) G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, *op. cit.* p. 187.
7) S. Zotta, *Arhiva Genealogică*, VII—IX 1913, p. 178 și urm., X—XII 1913, p. 230 și urm., și N. Iorga, *Revista Istorică*, 1924.
8) V. Modzalevski, *op. cit.*
9) *Op. cit.*
10) V. Modzalevski și V. Lucomski, *op. cit.*

Mai complicată este originea neamului lui Andriaș Dimitrie Malama [1]), emigrat la 1700 din Dubăsarii din Valahia (Moldova). Dela 1709, el a fost polcovnic, la 1726 fiind numit la conducerea Volohilor din armata rusă; a murit înainte de 1730. Malama era însurat cu Irina Bulățel, fata lui Varlam Tihon Bulățel, polcovnic al regimentului Moldovenesc (1782). Alexandru Ioan von Malama a fost recunoscut, la 1787, baron în Germania, în calitate de urmaș al fraților Gheorghe și Ștefan Malom din «Egerbegy» din Transilvania, privilegiați la 1653 de Gheorghe II Racozzi. Vladimir Vl. Malama, absolvent al colegiului Alexandru din Petersburg, ofițer al gărzii și mareșal al nobilimii la Ecaterinoslav, mort la 1935 la Nice, a fost fiul mareșalului Vl. Malama și al Verei Ioan Sinelnicov. In ce privește familia Bulățel (Bulațeli), polcovnicul Varlam Bulățel s'a distins sub domnia Impărătesei Elisabeta, din fiul său, generalul Ilie, coborând linia familiei așezată la Harcov [2]). Se mai cunoaște polcovnicul gărzii imperiale Atanase Grigore Bulățel, așezat la Ecaterinoslav, al cărui fiu, Nicolae, a fost și el polcovnic [3]). Principele Petru de Oldenburg s'a căsătorit morganatic, la 1868, cu Maria Bulățel, iar Pavel Teodor Bulățel a fost un cunoscut fruntaș naționalist. Nu numai Malama, dar și familia Puşkin, cu multiplele ei ramificații, se trage din Transilvania, coborând din Ratșa, care a emigrat de-acolo în Rusia, în secolul XII [4]). La fel și familia Erdeli, așezată în Rusia la 1755 [5]), care a dat în Sudul țării câțiva fruntași ai vieții publice și generali.

Emigrări mai mari ale Românilor, în Rusia, au avut loc pe vremea Impăratului Petru cel Mare [6]). Incă înainte de D. Cantemir, la 1707, volohul Apostol Chigheciu a intrat în serviciul Rușilor. Era să fie numit comandant al «steagului Voloh», dar nu s'au prezentat destui oameni, încât compatrioții săi au fost detașați în diferite unități militare. La 1740, li s'a aprobat dreptul de împroprietărire în Ucraina. S'a format totuși un

1) V. Modzalevski, *op. cit.*
2) *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 8, p. 892.
3) Contele A. Miloradovici, *op. cit.*
4) Contele A. Bobrinski, *op. cit.*
5) *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 81, p. 1.
6) Pentru epoca aceea, a se vedea și: *Legăturile Românilor și ale Slavilor din Sud sub Petru cel Mare*, de profesorul basarabean A. Kociubinski, în *Revista Ministerului Instrucției Publice*, 1892, CLXII.

«corp al Volohilor», condus la 1738 de prințul Cantemir. La 1742, «Volohilor» li s'a ordonat să se așeze în părțile Orenburgului, admițându-se, la 1761, trecerea unora dintre ei din Polonia în regiunea Ecaterinoslav [1]).

După nereușita luptei dela Stănilești (1711), în Rusia s'au refugiat Domnitorul Dimitrie Cantemir, urmat de un număr foarte mare de boieri și slujbași ai Moldovei. Literatura istorică despre familia Domnitorului este foarte bogată, încât ar necesita un studiu separat. A scris despre neamul său și D. Cantemir însuși, vorbind despre tatăl său (1716), după afirmația Cantemireștilor originea lor fiind considerată din Tătari, botezați la 1540, printre ascendenții neamului fiind și Tamerlan [2]). Afară de câțiva cărturari, care dedică cercetările lor familiei Cantemir [3]), aproape toți genealogiștii ruși înșiră și ei spița neamului [4]). Dar cercetările mai recente ale unor istorici români stabilesc că neamul Cantemir, se trage din Moldovenii Silișteanu (sec. XV) și numai începând cu tatăl lui Dimitrie, Constantin-Vodă (1685—1693), a fost numit—în cinstea mârzacului de Bugeac—Cantemir.

Fiul lui Constantin-Vodă și al Anei Bantâș († 1677), Dimitrie Cantemir (1673—1723), a fost un celebru savant al epocei sale, membru al Academiilor europene, autor al unor importante studii istorice, Domnitor al Moldovei (1710-1711), care în urma alianței cu Petru cel Mare și a campaniei nereușite împotriva Turcilor, a trebuit să caute un refugiu în Rusia [5]). La 1711, i s'a recunoscut la Moscova titlul de «prinț serenissime» și i s'au conferit latifundii; Cantemir a murit la moșia sa—Dmitrovsk, în părțile Orlovului, și, adus la Moscova, a fost înmor-

---

1) *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol, 13, p. 104.

2) *Ibidem*, vol. 27, p. 314 și urm.

3) T. Bayer, *Istoria despre viața și faptele Domnitorului Moldovei Constantin Cantemir*, trad. lui N. Bantâș-Kamenski, Moscova, 1783. I. Șimko, *Date noi la biografia prințului Antioh D. Cantemir și ale rudelor sale apropiate*, Petersburg, 1891. In Basarabia a scris *Despre Cantemirești*, G. Gore, în *Buletinul Gubernial al Basarabiei*, 1867, nr. 19. A. Titov a publicat o scrisoare a lui D. Cantemir către contele G. Golovkin, în *Cetirile Societății de istorie și Antichități din Moscova*, 1909, nr. 3.

4) Cea mai reușită spiță la prințul A. Lobanov-Rostovski, *op. cit.*

5) Pentru campania din 1711 sunt interesante scrierile contemporane: prinț M. Șcerbatov, *Jurnalul Impăratului Petru cel Mare*, Petersburg, 1770-1772, și *Istoria războiului suedez, corectată de mâna lui Petru cel Mare*, Petersburg, 1870; conte B. Șeremetev, *Jurnalul militar de campanie, 1711—1712*, Petersburg, 1890; vezi și: A. Mâșlaevski, *Feldmareșalul Șeremetev și jurnalul său*, Petersburg, 1898.

mântat în cripta familială din mănăstirea Nicolski. La 1935, osemintele Domnitorului au fost aduse la Iași și depuse la biserica Sf. Trei Ierarhi. Prima soție a lui Dimitrie a fost Casandra (1682—13 Mai 1713), fata Domnitorului Țării Românești Șerban Cantacuzino, iar a doua — prințesa Anastasia Ioan Trubețkoi (4 Octombrie 1700—27 Noembrie 1755), fată de feldmareșal, doamnă de onoare, măritată apoi cu feldmareșalul landgraf Ludwig-Wilhelm de Gessen-Gomburg. Din prima căsătorie, la Constantinopol s'a născut la 10 Septembrie 1709, murind la Paris la 31 Martie 1744, scriitorul prinț Antioh Cantemir, unul din promotorii literaturii ruse [1]), șambelan, diplomat la Londra și Paris [2]).

Dintre copiii lui Dimitrie, Constantin căsătorit cu prințesa Golițân, s'a judecat cu mama sa vitregă [3]), luând și dela Antioh marea parte a succesiunii părintești. Un alt frate, Șerban, a dedicat, la 1714, un panageric lui Petru cel Mare. O fire aleasă a fost Maria († 9 Septembrie 1757), sora care menținea o vie corespondență cu Antioh, o femeie cultă, pe care Petru cel Mare o dorea de soție [4]). Cealaltă soră, Ecaterina-Smaranda (19 Noembrie 1720—2 Noembrie 1761, la Paris), căsătorită cu ambasadorul prinț D. M. Golițân, doamnă de onoare și filantroapă, a testat 20.000 ruble pentru trei burse, pentru studierea medicinei în străinătate. Copiii lui Dimitrie-Vodă n'au lăsat urmași, încât ultimii Cantemirești au fost succesorii lui Antioh-Vodă (1695—1700 și 1705—1707), fratele lui Dimitrie. Fiul lui Antioh-Vodă, Constantin († 1776), a fost lt.-general, căsătorit de trei ori: cu Balș, Golovin și Passek. El a lăsat o fată, Maria Câmpineanu [5]), și un fiu, colonelul Dimitrie (1749—1820, la Kiev);

---

1) Sementcovski, *A. D. Cantemir, viața și opera lui literară*, Petersburg, 1893, și *Ascendentul literaturii noastre satirice*, *Curierul Istoric*, 1894, vol. 3. Biografia de Stoiunin, în opere complete. Analiza operei, de Dudâșkin, în *Contemporanul*, 1848. D. N. Maicov, în *Vechimea Rusă*, 1897. Traducerile satirelor, în franceză de Venouty (1746), în germană de Spickler (1756), în română de Al. Donici și C. Negruzzi (1838). Comp. și V. Alexandrenco, *La biografia lui A. Cantemir*, Varșovia 1896.

2) V. Alexandrenco, *Relația din Londra*, Moscova, 1892, și Stoiunin, *Prințul A. D. Cantemir la Londra și Paris*, *Curierul Europei*, 1867 și 1880.

3) Korsacov, *Rusia veche și nouă*, 1879, vol. X.

4) Pentru bibliografie a se vedea: A. Kidel: *Maria Cantemir*, *Viața Basarabiei*, 1934, VI, p. 329, și VII-VIII, p. 433.

5) In anii 1806—1808, colonelul D. Cantemir a rugat pe nepotul său, stolnicul Constantin Câmpineanu, ispravnic la Buzău, să cerceteze soarta moșiilor familiei Cantemir în Moldova. Recomanda senatorului Kușnicov pe lo-

acești doi din urmă Cantemirești erau declarați nebuni și ținuți arestați (Dimitrie timp de 17 ani) în cetatea din Reval, deoarece pretindeau la drepturile lor de Domnitori ai Moldovei. In Rusia, pe Cantemirești i-au moștenit familiile Șahovskoi și Passek.

Fiul lui Dimitrie-Vodă Cantemir, Matei, a fost căsătorit cu prințesa Lobanov-Rostovski. De aceea, probabil, genealogistul prinț A. Lobanov-Rostovski [1]) se ocupă în special de familiile Cantemir și Bantâș, din care se trage mama Domnitorului. Teodor Bantâș, boier moldovan, decedat la Iași pe la 1675, avea două fiice: Ana, măritată cu Domnitorul Constantin Cantemir, și Anisia, soția lui Artemie Bantâș. Artemie a lăsat trei copii: Vasile, emigrat la 1717 în Rusia și decedat la 1759, la Belgorod; Maria († 1759), măritată cu căpitanul Const. Bragă († 1739), emigrați la 1711 în Rusia; și Sofia († 1764), măritată de două ori: cu Constantin Ursu Bantâș, mort înainte de 1711 la Iași, apoi—cu postelnicul Ioan Ioan Vracniță, mort la 1740, în Rusia. Fiul Sofiei și al lui C. Ursu Bantâș, Nicolae (1703—1739), a însoțit la 1711, în Rusia, pe mama sa. El s'a însurat cu Ana († 1770), fata «grecului» Ștefan Const. Zertis-Kamenski (1660—1722) [2]), originar din Moldova, care în Polonia a obținut numele de Kamenski al blazonului «Sulima» și a fost translator al hatmanului Mazepa [3]). Fratele Anei, Amvrosie Zertis-Kamenski, a fost Arhiepiscop la Moscova, omorît la 16 Septembrie 1771, pe vremea ciumei [4]). Fiul lui Nicolae Bantâș, Nicolae Bantâș-Kamenski (1737—1814), a fost un cunoscut istoric și director al arhivelor Ministerului de externe, la Moscova [5]). Fiul său, Dimitrie (1788—1850), guvernator la Tobolsk și Vilna, vestit istoric și el,

---

gofătul Const. Dudescu, fiul contelui Nicolae Dudescu (mama lui Nicolae a fost Domnița Maria Antioh Cantemir), și pe copiii lui Scarlat Câmpineanu, fratele lui Constantin. Corespondența sa cu generalul Prozorovski și dosarul din Arhiva Senatorilor (nr. 404) l-a publicat I. N. Halippa, în *Operele Comisiei savante guberniale a ahivelor din Basarabia*, Chișinău, 1907, vol. III, p. 484.

1) *Op. cit.*; *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 5, p. 10; contele A. Bobrinski. *op. cit.* vol. II. p. 302; *Gherbovnic*, IV, 138; *Cartea genealogică rusă*, ed. *Vechimii Ruse*, *op. cit.* vol. I, p. 128,

2) *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 24, p. 576.

3) D. Bantâș-Kamenski a și scris: *Viața lui Mazepa*, Moscova, 1834. Vezi și biografia lui T. Umaneț, Petersburg, 1897, și P. Rossiev, *Locul unde a murit (Tighina) și a fost înmormântat (Galați) Mazepa*, *Curierul Istoric*, 1906, vol, 6, p. 902.

4) D. Bantâș-Kamenski, *Viața Prea Sfințitului Amvrosie Zertis-Kamenski*, Moscova, 1813.

5) Autorul multor scrieri, printre care: *Descrierea lucrărilor Moldovei și Valahiei*, 1797, *Lucrările despre emigrările în Rusia ale străinilor*, 1798.

trimis în Serbia, a scris: *Călătoria în Moldova, Valahia şi Serbia* (1810).

O familie tot aşa de însemnată, care se trage din boieri volohi [1]), este Herascov. Sunt urmaşii [2]) căpitanului Udre-Andrei Herescu, fiul lui Constantin al lui Nicul (căsătorit cu fata lui Radu Năsturel), al cărui tată a fost postelnicul Constantin Herescu. Udre a urmat la 1711 pe D. Cantemir în Rusia. O fiică a sa, Maria, era măritată cu Matei Cantacuzino, căpitan al gărzii, iar fratele ei, Matei († 1734), căpitan al gărzii, căsătorit cu prinţesa Ana Danilă Druţki-Socolinski, lăsă trei fii: Alexandru, lt.-general, Petre, consilier de stat, şi Mihail (25 Octombrie 1733—27 Septembrie 1807), născut la Pereiaslav şi decedat la Moscova. Consilier tainic efectiv, scriitor, curator (1778) şi reorganizator al Universităţii din Moscova, Mihail Herascov s'a manifestat printre promotorii cei mai distinşi ai culturii în Rusia [3]).

La fel, contele A. Bobrinski [4]) vorbeşte despre refugiaţii din 1711 — Codreanu. Simeon Codreanu, treti-spătar, căsătorit cu Safta, fata jitnicerului Moţoc, a fost recunoscut nobil şi a obţinut la 1718, o moşie în regiunea Kursk. Dintr'o ramură a acestei familii, rămasă în Moldova, se trag nobilii basarabeni Bosie-Codreanu. Simeon a fost fiul lui Ioan Roşca, zis Codreanu, deoarece el a fost un timp îndelungat vel-căpitan al Codrilor Orheiului; tatăl său, Grigore Matei Roşca, a fost fratele Roxandrei, soţia spătarului Dediul, părinţii Anei Mihail-Vodă Racoviţă [5]).

Despre alţi Români, refugiaţi la 1711, Vreme, pomenesc acelaşi conte A. Bobrinski [6]) şi *Ştirile Comisiei savante guberniale a arhivelor din Tambov* [7]). A emigrat căpitanul moldovenesc Toader Timotei Vreme, urmaşii căruia purtau pe blazon un cap de bour negru [8]), o semilună de aur pe un câmp roşu

---

1) Contele A. Bobrinski, *op. cit.*

2) P. N. Petrov, *Istoria neamurilor nobilimii ruse*, Petersburg, 1886.

3) Biografia, de Hmârov, în opere complete. Vezi şi: *Arhiva Rusă*, 1873, vol. 10, şi *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 73, p. 156.

4) *Op. cit.* vol. II, p. 456, *Gherbovnic*, XII, 129.

5) *Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821*, partea II, şi spiţa neamului, confirmată la 10 Iunie 1816 de Scarlat-Vodă Kallimah, în arhiva d-lui inginer N. Bosie-Codreanu (Bucureşti).

6) *Op. cit.* vol. II, p. 456.

7) Tambov, 1904, vol. XLVII, *Material pentru istoricul nobilimii din Tambov, Penza şi Saratov*, de A. N. Narţov.

8) Capul de bour străpuns găsim şi pe blazoanele familiilor: Maliavski, Socolovski, Cihacev ş. a.

și o sabie, ridicându-se de-asupra coifului trei pene de struț, doua albe, iar cea de mijloc, roșie. Natalia Alexe Martânov s'a măritat cu Timotei Vremev (n. 1774), consilier colegial, fiul lui Miron și nepotul căpitanului Toader.

Din scrierile despre Dimitrie Cantemir [1]), printre care mărturiile hatmanului Ioan Neculce, refugiat și el pentru un oarecare timp în Rusia, apar încă zeci de nume de Români așezați la 1711 în țara Moscoviților: Ioan Banar, Ioan Buhuș, Miron Gafencu, Grigoraș și Nicolae Hâncu, Procopie Caraiman-Culicovski, Nour, Palsalii, Sandu Nacul, Carp-sulgerul, căpitanul Constantin Racoviță, Mihalache și Barbu, feciorii vornicului Sturdza, Ioan Aslan, Constantin Beldiman, căpitanul de darabani Bragă, polcovnicul Merescul, Dimu-sulgerul, Istrate Cârțar, vornicul Ștefan Luca, paharnicul Gheorghe Hrizescu, Moțoc, Mogâlde, banul Sava Zmuncilă, frații-căpitani Teodor și Pascal, frații Ioan, Constantin și Nour Zarul, Pavel Ruginã, Eftimie Racliș, Enache Scherlet, Iordache Ursuliță, Nicolae Ciutea, Iordache Aristide-ușierul, Constantin Pârcălabu-medelnicerul, Dima-basbulucbașa, Ioan Mutu, Dubaș, Aga Dumitru, armașul Nicolae, stolnicul Gheorghe Mecinic (Spătaru) și altele.

Lui Procopie Caraiman-Culicovski [2]), polcovnic al regimentului din Harcov, Petru cel Mare i-a conferit moșii, ce le-a moștenit fiul său, Gheorghe (1727), feciorul mai mare, Constantin, fiind ucis la 1719. Și această familie poartă pe blazon un cap de bour; un reprezentant al ei, ofițer, s'a însurat cu sora Impăratului Nicolae II și trăiește în Danemarca.

In afară de zeci de însemnați cărturari, Românii au dat Rusiei pe însuflețitorii principali ai învățământului superior: Petru Movilă — la Kiev. Cantemireștii — la Petersburg, Mihail Herascov — la Moscova și Vasile Carazin — la Harcov. Bunicul lui Carazin [3]), un «grec» Caragea (după alții — urmaș al unui Arhiepiscop din Târnova, din Bulgaria), s'a refugiat în Rusia împreună cu D. Cantemir. Feciorul lui Caragea, Nazarie Carazin,

---

1) T. Bayer, *op. cit.* Comp. diploma lui Petru cel Mare conferită refugiaților, scrisoarea lui D. Cantemir către cancelarul Golovkin, la 4 Martie 1719, și altele.

2) Contele A. Bobrinski, *op. cit.*

3) G. Danilevski, în *Vechimea Ucraineană*; Bagalei, *Activitatea culturală a lui V. N. Carazin.* O biografie, de Abramov, și *Dicționarul Enciclopedic Rus*, vol. 27, p. 424.

a ajuns polcovnic; el a luptat împotriva Turcilor în Țara Românească, unde a scăpat numai datorită sacrificiului spătarului Pârvu Cantacuzino, ucis la 15 Decembrie 1769, la asediul mănăstirii Comana. Intemeietorul Universității din Harcov, Vasile (30 Ianuarie 1773 — 4 Noembrie 1842), a fost fiul acestui Nazarie. O importantă activitate literară și de pictor-etnograf a avut și nepotul lui Vasile, Nicolae N. Carazin.

La 1711, se așează în părțile Harcovului un oarecare Dicescu, mai apoi reîntors în Moldova [1]). Fiul său, comisul Iancu Dicescu, se înapoiază la 1739 în Rusia și se așează în regiunea Herson. Pavel Gore crede greșit că această familie se trage din Diicu Buicescu din Țara Românească, deoarece prințul A. Lobanov-Rostovski [2]), vorbind despre Cantacuzino, admite eroarea de-a numi pe soția lui Drăghici Cantacuzino, Păuna, fata logofătului «Dicescul-Buncescul» (Diicu Buicescu). Fiul (sau nepotul) lui Iancu Dicescu, Arsenie, secund-maior (1777), s'a însurat cu fata lt.-generalului Ioan Nicoriță, strănepot și el al unui refugiat din 1711 — feciorul hatmanului moldovan Nicoriță, omorît de Turci. Nicoriță (arătați și «Sârbi»), la 1810 au obținut diploma pentru blazon, iar doi ani mai înainte, prin Divanul dela Iași, generalul a cerut restituirea moșiilor strămoșești, Șirăuți și Corjăuți [3]). Feciorul lui Arsenie Dicescu, Ioan, a fost căpitan de marină, numit în timpul războiului cu Turcii, dintre anii 1806—1812, prefect de poliție la Iași; era bunicul lui Pavel V. Dicescu (1837—1909), fruntașul naționalist din Basarabia [4]).

In regiunea Harcovului, la 1711, s'au mai așezat familille Buzescul, Gredescul, Herescul, Merescul și o altă linie a neamului Dicescul. Ele au obținut mai multe moșii în județul Kupenski, care poartă și astăzi nume de: Gredesculeanca, Buzesculeanca etc. In primele generații, acești Români au fost militari, păstrau obiceiurile și limba strămoșească, mai cu seamă în rugăciuni. La moșia Svecennaia s'a născut Nicolae Andrei Gredescul, al cărui bunic, Procopie, se ținea de tradiții moldovenești; Nicolae a absolvit liceul și facultatea de drept la Harcov, și-a dat doctoratul în drept și procedură civilă la Kazani, la

1) P. Gore, *Notițe, op. cit.*
2) *Op, cit.*
3) I. N. Halippa, *op. cit.* vol. II, p. 383. Dosarul nr. 232, din Arhiva Senatorilor.
4) Arhiva d-lui Victor P. Dicescu (Chișinău).

1905 a ajuns decan al Facultății de drept din Harcov, fiind unul din savanții care au introdus elementul sociologic în drept. Ales deputat în Duma Statului, a fost vice-președinte liberal și a iscălit faimosul protest-apel din Viborg, împotriva dizolvării Dumei. Și-a pierdut catedra, continuând să conferențieze la cursurile feminine Bestujevski, la Institutul psiho-neurologic, la Politehnica din Petersburg, unde trăia încă nu de mult, bătrân paralizat, în vârstă de aproape de 80 ani [1]).

Un alt cunoscut savant era Vladislav Petre Buzescul (1858-1931) [2]), decanul Facultății de istorie și filologie din Harcov. Născut la Popovca din regiunea Harcovului, el a și murit în acest oraș. A fost urmașul unor nobili moldoveni, stabiliți la Izium. Studiile le-a făcut la Harcov, publicând apoi un șir întreg de opere monumentale: *Pericles* (1889), *Politica ateniană a lui Aristoteles* (1895), *Introducerea în istoria Greciei* (1904), *Istoria democrației ateniene* (1909), și altele. Elenist cu renume mondial, la 1922 proclamat membru al Academiei, a prezentat mai târziu încă un studiu important: *Istoria universală și reprezentanții ei în Rusia în secolul XIX și la începutul secolului XX*, (Petersburg, vol. I, 1929, vol. II, 1931).

Celebrul profesor Ilie Mecinițov (1845—1916), vice-președinte al Institutului Pasteur din Paris, a fost și el de obârșie românească, din părțile Harcovului (Mecinic-Spătar, din 1711). Mecinicov este creatorul embriologiei comparative a nevertebraților, a teoriei imunității etc.

Numai în *Calendarul cu adrese* al nobilimii din Harcov, pe anul 1897, găsim următoarele familii de origine românească: Ionin, Afrosimov, Ștefanovici, Delariu, Kossovici, Grigorosulo, Abaza, Bantâș, Vremev, Zamfiropol, Pullo (general), Bulățel, Gredescul, Mecinicov... L. Savelov [3]) amintește pe: Apostolov (Tveri), Apostol-Chigheciu (Harcov), Vreme, Hâjdeu (Voronej), Ghica, Gornescul (Harcov), Camaraș (Tveri), Mecinicov, Moghilă, Proteanul (Harcov)... Regiunea Kursk enumără printre nobilii ei pe: Logofăt, Grigorosulo, Ofrosimov... In regiunea Voronejului se găsea un sat Lazovca, iar în vecinătate, în părțile Orlovului,

1) Amintirile d-lui magistrat Victor Nic. Ivancenco (Chișinău), ginerile prof. Gredescul.

2) *Necrolog*, în *Revue des études slaves*.

3) *Indexul bibliografic pentru istoria, heraldica și genealogia nobilimii ruse*, Ostrogojsk, 1897, ed. II.

scriitorul Mințlov amintește pe un coborîtor al refugiaților din 1711, pe moșierul Lazo, urmașul maiorului Andrei Denis Lazo, aghiotantul prințului Potiomkin [1]).

Din Ucraineni, citäm pe: Ciocan (Cecan, sec. XVIII), Varzaru, Galciun, Harmaș, Galagan, Leonov, Ciorbă (general de pe vremea Ecaterinei II), Vornicov, Merculov (frații S. D. și N. D. Merculov au fost președinții guvernului provizoriu din Priamur, în timpul revoluției ruse), Vadov (generalul Pavel Ioan Vadov, în serviciu dela 1804), Răutski, Răut... Galagan [2]), au fost urmașii polcovnicului din Cihirin, Ignate Ioan († 1748), familia sa stingându-se cu Grigore Pavel Galagan (1819—1888), numele acesta moștenind nepoata de soră a celui din urmă, contesa Ecaterina Pavel Komarov, măritată cu lt.-generalul conte C. I. Lamsdorff-Galagan (1841-1900). Adesea ori, dela toți aceștia se formează toponimia așezărilor. In regiunea Harcovului apar astfel: Volohovca, Volohov, Balacleia-Voloșscaia, conferită de Petru cel Mare stolnicului Dimitrie Enache, Cut-Valah—polcovnicului Ilie Abaza, etc.

Pentru roirea familiilor moldovenești în Rusia, este caracteristic cazul neamului Abaza. despre care găsim multe izvoare istorice în studiile românești. Ilie Andrei Abaza [3]), vornic de Botoșani, la 1676 a obținut un hrisov pentru moșiile moștenite în Moldova, iar la 25 Mai 1711, în orașul polon Iarov, a jurat credință Rusiei [4]). Ilie era căsătorit cu Elisabeta, fata clucerului Toader Rusu și a Mariei, fiica lui Miron Bucioc și a Tudoscăi Buhuș din Boldești. Din această căsătorie s'au născut numeroși copii: 1) Luchian, rotmistru de landmiliție, însurat cu Elena, fata logofătului Constantin (?) Sturdza, pe care P. Gore [5]) îl consideră

---

1) P. Lazo, *Notițe despre familia Lazo, Din trecutul nostru*, Chișinău, 1936, nr. 31—34, p. 129.

2) V. Modzalevski, *op. cit.*

3) V. Rummel și V. Golubțov, *Antologia genealogică a familiilor nobile ruse*, Petersburg, 1887. vol. I; *Dicționarul Enciclopedic Rus* vol. 1, p. 10.

4) Mitropolitul Ghedeon și hatmanul Antohie Jora au condus partidul «moscovit» din Moldova; iarna, în ajunul campaniei din 1711, Ilie Abaza și Ioan Mirescul plecară la Kiev și Moscova. N. Iorga, *Carol XII și Petru cel Mare în țerile noastre* (1709-1714), *Analele Academiei Române.* seria II, tom. XXXIII, București, 1910.

5) Notă pe marginea volumului. Majoritatea operelor genealogice citate în text, le-am folosit din biblioteca d-lui avocat Aurel P. Cazacu (Chișinău), care le avea din biblioteca lui P. Gore. O mare parte din însemnările noastre le-am făcut acum cinci ani, fără să menționăm pagina operelor citate, ceea ce este deocamdată ireparabil.

identic cu paharnicul Chiriac Sturdza; copiii lor: Ioan, căpitan al regimentului moldovenesc (celui vechi) de husari; Antioh, căpitan şi el, ucis în războiul cu Nemţii; Vasile, vahmistru al regimentului moldovenesc; şi Constantin, praporşcic al aceluiaşi regiment, însurat cu Ana, fata rotmistrului Grigore Grosul; 2) Ioan (n. 1693), rotmistru de landmiliţie, însurat cu Alexandra (n. 1705), fata lui Gheorghe Moţoc; copiii lor: Constantin (n. 1732), porucic de husari şi asesor la tribunalul penal din Harcov, căsătorit cu Daria, fata lui Nicolae Arnautov; Alexe (1734—1781); Ioan, vahmistru al reg. moldovenesc; Grigore şi Maria, măritată cu podpolcovnicul Iacob Danul; 3) Eustate, rotmistru de landmiliţie la Harcov, însurat cu Csenia, fata boierului Ştefan Kazimir; copiii lor: Ioan, porucic al regimentului din Harcov; Andrei, secund-maior al reg. moldovenesc şi Ahtârski, mareşal al nobilimii din jud. Zologhevski (1783—1789), căsătorit cu Maria, fata sutaşului Vasile Savici, şi decedat înainte de 1815; Vasile, secund-maior, ucis la asaltul Silistrei; Teodor, porucic al reg. Seleghinski, mort de ciumă la Cafa (Crimeia); şi Maria, măritată a doua oară cu podpolcovnicul Const. Ciutea; 4) Constantin († 1762), translator al Colegiului de externe; 5) Nicolae, premier-maior al reg. Arhanghelogorodski, căsătorit cu Tatiana, fata sutaşului Gherasim Covanico; fiul lor, porucicul Vasile, a fost tatăl consilierului de stat efectiv Aghei (1782—1852), căsătorit cu Parascovia Loghin Manzei; fiul lui Aghei, Alexandru (1812—1895), a fost ministru de finanţe (până la 1881); 6) Maria, măritată cu rotmistrul Teodor Ilie Merescul, şi 7) Ana, măritată cu rotmistrul Teodor Apostol-Chigheciu. Înşirăm toate aceste înrudiri, deoarece din ele reiese numărul mare al Românilor refugiaţi la 1711. Mai amintim pe Constantin Abaza, omul de încredere al sărdarului Lupu din Chişinău, care informa pe Ruşi în timpul războiului din anii 1735—1739 [1]); pe Nicolae Sava Abaza (1837—1901), care a condus Crucea Roşie, la Chişinău şi Iaşi, pe timpul războiului din 1877—1878, scriind şi două volume despre: *Crucea Roşie în dosul armatei, la 1877—1878* (Petersburg, 1880—1882); pe Constantin C. Abaza (1840—1905), pedagog, autor de schţe din viaţa militară, aşezat în cele din

1) A. Kociubinski, *Contele A. I. Ostermann şi împărţirea Turciei.*

urmă la Ismail, unde el a exercitat funcția de judecător de pace [1]).

Dănilă Iancov, privilegiat la 1723 și confirmat drept nobil la 1729, face parte și el din emigranții din 1711. Contele A. Bobrinski [2]), care vorbește despre Iancov, amintește și pe generalul (1826) Constantin Benderski, dela 1792 în serviciul Rusiei, fiind un refugiat din Bender (Tighina). Aceasta nu înseamnă, însă, că un Izmailski este de origine din Ismail : colonelul Pugaciovski, luptând la Ismail, când a aflat de răscoala lui Pugaciov, și-a schimbat numele în felul acesta [3]). Un fiu nelegitim al feldmareșalului Rumiantov purta numele de Cagulski. Contele A. Bobrinski [4]) mai vorbește despre : Vološinov (1826), generalul Apostol Spiridon Costanda (1864), Vološinski (1869), Cantemirov (1873) ș. a.

In *Spisocul nobililor înscriși în cartea genealogică a nobilimii guvernământului Podolia* [5]) sunt enumărate câteva familii de obârșie românească : Apostolov (din Taurida, 1882), Benescul (1843, cartea VI a nobilimii de neam), Vaida (din Poltava, 1889), Hâjdeu (1847, cartea VI, Tadeu și frații săi)... Generalul Benescul, în timpul izbucnirii revoluției din 1917, a preluat conducerea corpului II de armată din Caucaz, ce i s'a oferit de demagogul praporșcic Remnev, înlăturându-se astfel dela comandă generalul Mehmandrov. Faptul a trezit indignarea vie a generalului S. L. Marcov, care l-a acuzat pe Benescul de incorectitudine ; la 1 Aprilie 1917, Benescul, un om slab de fire, s'a sinucis [6]).

Toate războaiele cu Turcii aduceau, în consecință, emigrările românești, în Rusia pravoslavnică. Dar din timpul lui D. Cantemir nu s'a produs o emigrare în massă decât la 1792.

---

1) Ca bibliografie pentru cercetarea familiei Abaza, P. Gore mai recomandă : a) L. Savelov, *Indexul bibliografic op. cit.* b) *Gramota de conferire a lui Petru cel Mare volohului Abaza pentru pământuri și țărani la 1718.* Bagalei, *Material pentru istoria colonizării și a moravurilor marginei de stepă a Statului Moscovit*; c) *Nobilimea Harcovului* ; d) Barsucov, în *Revista izvoarelor și a literaturii genealogice ruse*, Petersburg, 1887 ; e) *Gherbovnicul Obștesc*, XV, 109 ; f) *Spisocul nobililor guberniei Poltava*, Poltava, 1898.

2) *Op. cit.* Am donat la 1941, Bibliotecii Academiei Române, prețioasele patru volume conținând opera completă a contelui A. Bobrinski și *Cartea genealogică rusă*, ed. *Vechimii Ruse* (*op. cit.*).

3) Contele A. Miloradovici, *op. cit.*

4) *Op. cit.*

5) Cameniția-Podoliei, 1897.

6) Generalul A. Denikin, *Schițele tulburării ruse*, Paris.

Cancelarul rus, contele Bezborodco[1]), care la 1791 conducea tratativele de pace la Iași, scria la 12 Noembrie Impărătesei Ecaterina II-a, despre vistierul Ioan Cantacuzino, care, împreună cu logofătul Palladi, informează pe Ruși și influențează pe compatrioții săi pentru a emigra în Rusia. Dacă Cantacuzino n'ar fi murit, peste trei zile ar fi fost ucis de Turci, care au trimis din Constantinopol oameni ca să-i aducă capul său. El n'a plecat mai înainte în Rusia, deoarece cumnatul său, Ghica, a fost ridicat la domnie. Feciorul lui Ioan, Matei Cantacuzino, ginerele lui Kallimah-Vodă, ucis la 1769, fiindcă fusese bănuit de prietenie cu Rusia, este corespondentul permanent al Rușilor ; fiii săi studiază la liceul militar «Grecesc» din Rusia. Deși bolnav, Matei s'a hotărît să se mute în Rusia. Bezborodco a alăturat la raportul său și cererea văduvei lui I. Cantacuzino, despre care secretarul Impărătesei, Hrapoviţki, scrie în jurnalul său : «s'a ordonat de-a pregăti, după propunerea contelui Bezborodco, ucazul de conferire a satelor Kneaghinei Cantacuzino».

La 28 Decembrie 1791, Bezborodco face un raport amănunțit despre boierii care vor să emigreze și felul cum ar fi trebuit să fie despăgubiți. Cel dintâi este fostul vornic și vistier, Matei Cantacuzino, un om bogat. Urmează vornicul și vistierul Scarlat Sturdza, un fruntaș de o destoinicie rară și bun pentru a fi folosit în serviciu, care a depus o stăruință mare la negocierile de pace la Iași, mai ales când se desbăteau punctele contradictorii și când Sturdza a trebuit să se opună cumnatului său, Moruzi-Vodă ; el ar trebui să obțină gradul de consilier de stat efectiv și vreo 700—800 șerbi (odată cu pământul pe care locuiau) în guvernământul Poloțcutui, după cum a obținut 800 șerbi, la 1775, Arghire Bastangialu. După Sturdza figurează vornicul Gheorghe Ghica ; hatmanul Constantin Ghica, care a studiat la Petersburg (câte 400—500 șerbi) ; hatmanul Ilie Catargi, ginerile nefericitului Ghica-Vodă, un om care s'a stăruit pentru armată și mai poate servi (consilier de stat și 400 șerbi) ; vornicul și fostul vistier Gheorghe Balș, un om cu avere ; vornicul Drache de Pasta, persecutat de Moruzi ; podpolcovnicul cu un regiment de Arnăuți, spătarul Emanoil Balș, care a fost la Pe-

1) *Cancelarul prinț Bezborodco*, în *Arhiva Rusă*, 1876.

tersburg împreună cu răposatul prinț Celauti; vornicul de aprozi Nicolae Balș, ginerele lui Ghica; maiorul Marcu Gaios, care a construit podurile peste Prut și Nistru; căpitanul de lefegii Vartolomei și vameșul Alexe Economu, din negustori.

Deoarece aceste așezări românești, din imediata vecinătate a Nistrului, au o însemnătate mare, le înșirăm la rând, arătând și întinderea moșiilor conferite, în desiatine (măsură de pământ rusească, peste un ha.), latifundii primite la 1792, în stepe pustiite de Tătari și ajunse, cu timpul, la un nivel de înflorire rară [1]):

Ioan și Nicolae Cantacuzino [2]), mari purtători de cultură	24.714
Fostul Domnitor Rosetti . . .	12.400
Rotmistrul Dimitrie Guldarie . . .	4.650
Brigadierul Boris Lățeanu . . .	6.050
Secund-maiorul Ioan Danilă Remare, chemat la 1782 de prințul Potiomkin în Rusia și după care moșia se numește Remarovca .	12.200
Ilie Catargi (1747-1822, la Chișinău), general, după care moșia se numește Iliino .	12.100
Podpolcovnicul Marc Gaios, moșier la Marcovca și Gaiosovca	22.425
Consilierul de stat efectiv Scarlat Sturdza, moșier la Ocna	12.100
Căpitanul Criste Manoil . . .	6.100
Sulgerul Ioan Măcărescul, moșier la Flora .	6.050
Ispravnicul Dimitrie Cuca, moșier la Cosa .	6.050
Consilierul de stat efectiv Matei Cantacuzino, moșier la Isternicova și Birzova . .	10.730
Căpitanul Ioan Boian . . .	3.050
Cămărașul Teodor Măcărescul . .	6.100
Căpitanul Ioan Iliescul . . .	3.060
Căpitanul Teodor Sabău . . .	4.660
Căpitanul Manoil Saul . . .	3.050
Secund-maiorul Ioan Canano . . .	6.110

1) *Notițele Societății de istorie și antichități din Odessa*, Odessa, 1875, vol. IX, p. 319 și urm.

2) Dela Cantacuzini vin denumirile de localități: Șerbani și Cantacuzinovca.

Secund-maiorul Gheorghe Caraciun . .	4.520
Cornetul Ştefan şi elevul militar David Florinski (Florescu)	3.015
Anton Pascal	3.106
Secund-maiorul Pantelie Hagilii . .	3.098
Porucicul Ilie Inglaziki . . .	1.510
Premier-maior Hârjeu, moşier la Coşi .	12.509
Porucicul Vasile Sacară . . .	3.050
Podpolcovnicul Ioan Nicoriţă, moşier la Iurcova	4.600
Praporşcicul Petre Iancul . . .	1.560
Porucicul Andrei Nour . . .	1.540
Praporşcicul Ieremia Golescul . .	1.520
Rotmistrul Vasile Dodon . , .	1.545
Praporşcicul Grigore Barcaru . .	1.545
Nobilul moldovean vistierului Ecsaporit .	4.620
Portăreasa Roxandra Ecsaporit . .	1.540
Asesorul colegial Mihail Sturdza . .	4.700

De sigur, este numai o parte a Românilor împroprietăriţi dincolo de Nistru. La Chişinău, am cercetat la un tâmplar actele strămoşilor săi, emigraţi în Transnistria, nobilii Cioglu. La fel, la cimitirul Central din Chişinău găsim mormântul nobilului din Herson, Atanase Ştefan Ghidulean (1796—1872). De origine românească au fost şi publicistul din Crimeia, Nicolae Vasile Şcerbani († 1898) [1]), sau bibliograful Vasile Anastasevici (1775-1845), feciorul moldoveanului Grigore Ioan Anastase, aşezat la Kiev [2]). In alte părţi, aflăm pe guvernatorul Kievului I. I. Funduclei [3]), pe moşierii Cerceli, pe economistul academician Ioan I. Ianjul [4]), pe generalul Eftin, familia Papaşica din Jitomir, pe deputatul Dumei Statului (III) V. A. Bantâş [5]), pe Botezatul—preşedinte al zemstvei din Fatej (Kursk), etc.

Să cercetăm, însă, măcar unele din aceste familii, în parte. Urmaşii Impăraţilor bizantini, prinţii Cantacuzino [6]), ajung în se-

1) *Necrolog*, în revista *Niva*, 1898.
2) *Dicţionarul Enciclopedic Rus.* vol. 2, p. 706.
3) N. Murzakevici, *Necrolog, Notiţele Societăţii de istorie şi antichităţi din Odessa*, vol. XIII, p 244.
4) *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 82, p. 667.
5) *Anuarul Dumei Statului.*
6) **Bibliografie**: P. N. Petrov, *op. cit.* date şi despre blazoanele familiilor **Cantacuzino, Anghel**, Comnen şi Paleolog. Despre blazoanele Canta-

colul XVII în Moldova. Toma, e trimisul Sultanului Murad IV, către Ţarul Mihail al Rusiei (1627-1628). Un alt Toma, spătar din Ţara Românească şi conte german, e general sub Petru cel Mare (1711), când participă la asaltul Brăilei, e şef al regimentului din Tambore, comandant al cetăţii Sf. Ana (Rostov pe Don); el moare în drum, între Petersburg şi Moscova şi e înmormântat, la 1722, în biserica grecească din Moscova; la 1734, în Rusia a murit văduva sa, Maria, fata cuparului Duca. Constantin Cantacuzino († 1781), a fost şi el general rus, decedat în Germania, pe când fratele său, Radu, general german, a murit la 1761 la Cameniţa-Podoliei. Despre Matei Cantacuzino († 1817), care a emigrat în Rusia la 1792, nu vorbim, deoarece este ascendentul liniilor familiei din Basarabia; din fiii săi, Grigore, colonel de gardă Preobrajenski, a fost ucis la Borodino (1812); Alexandru, gentilhomme, a fost, ca şi fratele său, colonelul Gheorghe (căsătorit cu sora cancelarului prinţ Gorciacov), şef al revolutiei eteriste din 1821; iar Dimitrie a fost funcţionar al Ministerului de externe. Mai amintim pe ocârmuitorul Ţării Româneşti din 1770, Mihail Cantacuzino, autorul *Genealogiei Cantacuzinilor, a cărui izvorîre se trage din neamul de Valoa din perii de Franţiia* (800—1787) [1]), care a vizitat Petersburgul la 1770, a obţinut la 1775 şapte moşii şi 2000 şerbi în guvernământul Mohilău, unde s'a şi retras la 1776, însoţit de ginerele său vistierul, apoi consilierul colegial, Manolache Vatazzi. Fratele său, Radu († 1774), a luptat ca voluntar la Cahul (1770), apoi a organizat regimentul Volohilor, luptând în fruntea lui ca polcovnic — la Silistra (1773). Al treilea frate, Pârvu, a fost ucis, pentru a salva pe maiorul Carazin, la mănăstirea Comana (1769). Mihail a mai avut o fată, măritată cu generalul Alexe P. Melissino († 1813), iar copiii lui Radu s'au retras la 1792 în Rusia: Ioan (1756—1828), polcovnic; Nicolae (1761—1841, la Odessa), lt.-general, care, la 1791, a alcătuit oastea cazacilor Moldo-Vlahi de pe Bug; şi Roxandra, soţia consilierului de

---

cuzino şi Comnen scrie baronul A. Felkerzam, *Despre blazonul Arhiepiscopului Ahridei, în Gherbovnicul* lui S. N. Troiniţki, Petersburg, 1913. P. I. Ermerin, *Noblesse de Russie*, Petersburg, 1892, vol. II. V. V. Rummel şi V. V. Golubţov, *op. cit.* vol. I. Contele A. Bobrinski, *op. cit.* vol. I, p. 196, *Dicţionarul Enciclopedic Rus*, vol. 27, p. 312, *Gherbovnic*, XII, 7. In Rusia li s'a confirmat titlul princiar la 1865, iar blazonul princiar la 1872.

1) Bucureşti, 1902, ed. N. Iorga.

stat efectiv Const. Ghica, vice-președinte al Divanului Țării Românești la 1810. Ca să nu înșirăm pe toți Cantacuzino, mai cu seamă pe cei din Basarabia, amintim numai pe fiii lt.-generalului Nicolae: generalul Radion († 1880), căsătorit cu nepoata marelui om de Stat conte M. Speranski, și rotmistrul Alexe, tatăl lui Mihail, general, ministru de război în Bulgaria; fiul lui Radion, Mihail (1848—1894), a fost director al Departamentului confesiunilor străine, dela 1872 purtând și titlul de conte Speranski.

Familia lui Scarlat Sturdza. († 1816), emigrat la 1792, primul guvernator al Basarabiei (1812—1813), figurează și ea în cadrele nobilimii basarabene. Copiii lui Scarlat, Alexandru Sturdza (1791—1854), diplomat și renumit apologet, și Roxandra contesa Edling (1786—1844), au avut un rol important în viața Odessei [1]). Din moșierii basarabeni, următoarele familii mai au legături în deosebi cu Transnistria, încât nu le amintim decât în treacăt [2]): Achincă (Opincă), Andriaș-Șeptelici, Canano, Caracean, Catargi, Ciolac, Cruşevan, Delianov (Armeni din Moldova), Gheorghiță, Ghica, Hasnaș, Paterache, Roibul-Vacare, Vartic, Dimo (la 1796, în serviciu în Podolia), Leondari, Ianov, Șuhanov, Done, Stavilă, Keşcu, Cecherul-Cuș, Sinescu, Zoti, Boteanu, Măcărescu, Ene, Gaios, Hâjdeu, Rusanov, Hârjeu, Abaza și altele, multe din aceste familii fiind amintite în rescriptul Ecaterinei II către guvernatorul Kahovski, la 9 Noembrie 1792 [3]). Mai cunoaștem în Transnistria familiile: Grosul-Tolstoi de pe moșia Grosulovo, Corbul, Boldescul, Maimescul, Socevanov, Cazanli, Musteață, Banov și altele [4]).

Legăturile Basarabiei, adică ale Moldovei dintre Prut și Nistru de după 1812, cu Rusia, sau legăturile de sânge — din aceeași epocă — ale Principatelor Române, ar constitui și ele capitole întregi, pentru cercetători. Singura retragere din Principate, în timpul războiului din anii 1806—1812, a lui Constantin-Vodă Ipsilanti, aduce în Rusia un șir întreg de Româno-fanarioți,

---

1) Contele A. Bobrinski, *op. cit*, vol. I, p, 144 și 319; *Cartea genealogică rusă*, ed. *Vechimii Ruse. op. cit.* vol. II, p. 172; A. S. Sturdza, *Prinos în amintirea contesei Edling*, Odessa, 1848.

2) A se vedea: G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru, op. cit.* Mai cu seamă, volumul II, care va apare în curând.

3) *Notițele Societății de istorie și antichități din Odessa.*

4) Comunicat de G. E. S-co (Chișinău).

care completează cadrul diplomației ruse [1]). Katacazi, Negri, Caliarhi, Bulgari, Minciaki, Paleolog, Persiani, Vlangali, Rodofinikin, Onu, Dabija, Mavrocordat, Arghiropol, Kallimaki, Moruzi, Mavroieni, Plaiano, Varlam, Sutzo, Comneno, Sofiano Ipsilanti, Văcărescu, Scarlat, Barozzi și multe altele, le găsim la ministerul de externe din Petersburg, la Odessa, sau pe moșiile conferile acestor boieri români, sau fanarioți, în Basarabia de Sud [2]). Limitele acestui studiu nu ne permit, însă, să-l extindem și mai mult.

EMIL DIACONESCU

ROMÂNII ŞI IMPERIALISMUL UCRAINEAN

TIPOGRAFIA ALBINA ROMÂNEASCĂ
IAŞI

ROMÂNII ŞI IMPERIALISMUL UCRAINEAN

Odată cu războiul din răsărit, am avut posibilitatea să găsim numeroase aşezări de Români în spaţiul de dincolo de Nistru. Abia acuma au început cercetări mai temeinice asupra lor, datorită cărora cunoaştem astăzi că sute de mii de Români, băştinaşi sau colonizaţi în aceste locuri, şi-au dus viaţa subt diversele stăpâniri străine, care s'au perindat la nordul Mării Negre, păstrându-şi fiinţa lor etnică. Avem dreptul să-i revendicăm şi sa-i încadrăm în cuprinsul Statului nostru naţional.

O încercare timidă, care semnalează numai prezenţa Românilor dincolo de Nistru, o găsim în Memoriul prezentat de delegaţia română la Conferinţa de pace dela Paris în 1919. „Dacă ar fi chestiunea să se aplice cu o rigoare absolută principiul grupului linguistic sau etnic, România ar fi trebuit să reclame, fără contestaţie posibilă, unirea cu sutele de mii de Români de limbă, obiceiuri şi suflet, care locuesc în grupuri compacte pe ţărmul stâng al Nistrului şi dincolo de Bug, până la Nipru...", se spune în acel Memoriu. Repudiind orice tendinţe imperialiste „România nu cere intrarea în unitatea românească a tuturor acestor populaţii de dincolo de Dunăre, de Nistru sau Tisa, nici chiar a acelora de care e despărţită de cursul unei ape". Delegaţia română înfăţişa realitatea etnică a poporului nostru, totuşi „în interesul păcii" nu pretindea integrarea tuturor Românilor în graniţele Statului naţional român.

Era poate o greşală, şi aceasta mai ales pentru motivul că vecinii noştri se arătau foarte agresivi, ridicând, unii din ei, pretenţii chiar asupra teritoriului nostru naţional.

In această privinţă nu credem lipsit de interes să urmărim care au fost revendicările formulate în numele mişcării naţionaliste ucrainene. Incă în vremea războiului din 1914—1918 la Viena era alcătuit un „Comitet naţional ucrainean" cu o „Uni-

une pentru eliberarea Ucrainei", care au desfăşurat o intensă activitate în sensul revendicărilor ucrainene şi organizării Ucrainei mari şi libere. Această activitate a continuat şi după încheierea păcii din 1919, desfăşurată în toate cercurile europene. Oamenii de ştiinţă ucraineni, istorici, geografi, literaţi, erau orbiţi de idealul poporului ucrainean, nesocotind drepturile şi realitatea etnică a altor neamuri, în deosebi a Românilor. Asta îl face pe cunoscutul medievalist Ferd. Lot să caracterizeze opera istoricului şovinist ucrainean Mih. Hrusevski ca o lucrare „pocită, din nenorocire, prin şovinismulucra inean al autorului". *

Dr. Ştefan Rudnyckyj, docent de geografie la Universitatea din Lemberg, se ocupă în două lucrări ale sale de problema Ucrainei: „Teritoriul ucrainean, precizează acest autor în una din aceste lucrări, ** ocupă partea sudică a câmpiei din răsăritul Europei; spre sud se reazimă pe arcul Carpaţilor, munţii Iaila şi Caucaz precum şi pe coasta Mării Negre dela delta Dunării până la vărsarea Cubanului. Graniţa spre nord este marcată prin marile mlaştini păduroase ale Polesiei... Şesul şi câmpia plană, întinse între aceste mari hotare, aceasta este Ucraina.

Graniţile etnografice ale teritoriului ucrainean trec prin următoarele puncte: dela braţul Sulina al Dunării şi oraşul Ismail, graniţa de apus a teritoriului ucrainean trece prin Basarabia pela Akkerman, apoi dealungul cursului inferior al Nistrului şi pe lângă Orhei şi Bălţi se continuă spre Noua-Suliţa. In Bucovina graniţa trece peste Storojineţ, Vicov, Moldoviţa, Cârlibaba, către izvorul Ceremuşului şi de acolo se continuă dincolo, spre nordestul Ungariei. Aici urmează cursul Vişăului, a Tisei şi muntele Gutinul şi apoi trece prin oraşele Ujlak, Beregszasz, Muncaciu, Ungvar, Bartfeld, Lublau... în Galiţia".

Aşadar în fosta Austro-Ungarie, teritoriile revendicate de Ucraineni cuprindeau, între altele, „nordvestul Bucovinei şi nordestul Ungariei, în care n'ar fi existat niciun Român". In Rusia „în mijlocul teritoriului podolic, marginile teritoriului ucrainean se leagă cu cea mai mare parte din guvernământul Basarabiei, spre nordvest şi spre sudest... cu o populaţie ucraineană de 460.000 de suflete, spre Hotín şi Akkerman".

* Ferd. Lot, Les Invasions barbares, Paris 1937, vol. II pg. 8, nota.

** Dr. Stephan Rudnyckyj, Ukraina und die Ukrainer, Wien 1914.

Din acest cuprins al Ucrainei între 1772—1795 când se făcu împărţirea Poloniei „cu excepţia Galiţiei de răsărit şi *Bucovinei*, care rămaseră subt Austro-Ungaria, restul trecu subt Ruşi". Deci Bucovina în 1775 nu era şi n'a fost răpită Moldovei, ci din teritoriul ucrainean. Mişcarea spirituală ucraineană găsi în Galiţia şi Bucovina un însufleţit răsunet. Interesantă este precizarea că panslaviştii visau „unitatea naţiunii ruseşti dela Carpaţi până la Kamciatca"; idealul lor, al Ucrainenilor, fiind „toţi Ucrainenii într'o ţară liberă în graniţele ei etnice".

Intr'altă lucrare,* acelaş autor, face mai multe precizări cu privire la graniţele Ucrainei Mari, care ar trebui să aibă 850.000 kmp. încorporând şi Rusia subcarpatică, Galiţia răsăriteană şi importante regiuni din Bucovina, Basarabia şi Maramureş. „In *Basarabia* hotarul porneşte dela braţul Chilia şi dela delta Dunării... unde vieţuesc astăzi urmaşii Cazacilor Zaporojeni, trece pela Ismail, atinge limanul Nistrului la Cetatea Albă şi de acolo o ia în sus pe Nistru până la Dubăsari de unde atinge în curbe indefinite Orheiul, Bălţi şi continuând pe obcina dintre Nistru şi Prut, atinge acest fluviu la Noua-Suliţa".

Deci cuprindea o parte din judeţele Ismail, Cetatea Albă, mare parte din jud. Orhei, Soroca, Bălţi şi tot judeţul Hotin, o suprafaţă de aproximativ 10.000 kmp. cu 460.000 locuitori.

„In *Bucovina* hotarul teritoriului ucrainean atinge mai întâi vechea fruntarie austriacă spre România, cuprinde oraşele Siret şi Rădăuţi, coteşte apoi într'o curbă spre Cernăuţi pentru a continua, într'un semicerc deschis spre sudvest şi vest, peste Storojineţ, Vicov, Moldoviţa, Cârlibaba până la izvorul Ceremuşului Alb unde trece în Ungaria". In total 5000 kmp., deci jumătate din Bucovina, cu 300.000 de locuitori.

„In *Maramureş* hotarul Ucrainei ar duce dealungul Vişăului până la Tisa şi de acolo dealungul Tisei pela Sighet, până la Vaşcău, unde trece Tisa şi merge pe coama Gutinului până la Palad pe râul Tur, unde fruntaria româno-ucraineană se termină şi începe cea maghiară". Din Maramureşul românesc s'ar lua regiunea dela nord de Vişău cu teritoriile din munţii Gutinului până la apa Turului, care părăseşte fron-

* Stephan Rudnyckyj, Ukraina, Land und Volk, traducere din limba ucraineană, Wien 1916.

tiera română mai jos de Halmei. Asta însemna aproximativ 20.000 kmp.

St. Rudnjckyj rezumă părerile tuturor autorilor care s'au ocupat cu problema Ucrainei Mari şi cu expansiunea ei teritorială. Astfel, aproape aceleaşi precizări le face şi autorul H. Lanz într'o lucrare tot asupra Ucrainei *; precum şi G. Cleinov, I. Puluj, Vladimir Doroschenko, I. A. Linnitschenko, ori H. Boczkowski. Istoricul Mih. Hrusevski, profesor la Universitatea din Lemberg, se ocupă şi el, într'o broşură de propagandă de problema ucraineană ** şi de viitorul poporului său. In vasta sa operă „Istoria poporului ucrainean" afirmă dorinţa naţiei sale de a se organiza într'un stat naţional în graniţe, care, în părţile apusene, încalcă drepturile istorice şi etnice ale poporului român. ***

Unirea liberă a Basarabiei cu Vechiul regat român, proclamată de Sfatul Ţării în 1918, a găsit ecou în rândurile Ucrainenilor, întrucât Rada lor întrunită la Kiev a recunoscut această unire, la 26 Iulie 1919, prin declaraţia făcută de şeful misiunii diplomatice ucrainene la Bucureşti, cu următorul cuprins: „Guvernul ucrainean declară că nu voeşte sub niciun chip să pună în discuţie fruntaria actuală între cele două state, considerând Nistrul ca graniţă definitivă între dânsele şi dorind să stabilească, la această fruntarie, cele mai bune relaţii de vecinătate".**** Totuşi cu prilejul întrunirii Conferinţei de pace în 1919, un Comitet naţional ucrainean interveni stăruitor pentru organizarea Ucrainei independente, care atunci era chiar în luptă cu regimul bolşevic dela Moscova. Revendicările Ucrainenilor sunt cele înfăţişate de St. Rudnyckyj. Au apărut şi atunci destule broşuri de propagandă, în capitala Franţei. „Provinciile ucrainene din fosta Austro-Ungarie au fost atribuite în felul următor: Ucraina maghiară a fost dată Cehilor; Galiţia ucraineană, Polonilor; *Bucovina ucraineană, Românilor*; şi, în-

---

* Heinrich Lanz, Ukraina, Berlin 1918.

** Michael Hruschewskyj Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung, Wien 1915.

*** M. Hrusevskyj, Istoria poporului ucrainean, în limbile ucraineană şi germană, şi un rezumat in limba franceză. Kiev şi Wien.

**** Analele Academiei Române, Desbateri 1940—1941, Tom. LXI, Bucureşti 1942, p. 14.

sfârşit, Polonii şi Românii fac sforţări cât pot, ca să mai ocupe teritorii ucrainene cuprinse în întocmirea vechii Rusii", scrie M. Kuşnire, autorul unei asemenea broşuri. *

Incheierea păcii n'a pus capăt acţiunii Comitetului naţional ucrainean. Dimpotrivă, după câţiva ani de lâncezeală, a pornit o activitate şi mai afirmată, în toate ţările lumii. Marea revistă franceză, Illustration (17 Dec. 1938), ca şi Gringoire (Nr. 528), expuneau care erau pretenţiile naţionaliştilor ucraineni în teritoriul României şi anume: o parte din Maramureş, Bucovina, jud. Hotin şi o fâşie importantă de teritoriu dealungul Nistrului cu o mare parte din judeţele Cetatea Albă şi Ismail. Ei înfăţişau, dealtfel, care era cele patru părţi ale Ucrainei mari : rusă, polonă, română şi cehoslovacă. Miron Korduba a încercat să formuleze unele argumente ştiinţifice, interpretând falş izvoarele istorice, pentru revendicările teritoriale ucrainene în Maramureş, Bucovina şi Basarabia.** De datele acestui autor se foloseşte şi Axel Schmidt când înfăţişează problema Ucrainei — Ţara viitorului, — ce ar cuprinde 739.162 kmp. din care 451.584 kmp. în Rusia Sovietică, 137.135 kmp. în Polonia, 11.072 kmp. cu 625.000 locuitori în Cehoslovacia — Ucraina subcarpatică — şi 17.264 kmp. cu 1.200.000 locuitori în România, care s'ar întinde în nordul Bucovinei şi nordul şi sudul Basarabiei.***

Ecoul propagandei ucrainene, cu interese aşa de multiple ale acestei probleme, se resimte astfel în cercuri destul de largi. Presa de mare răspândire, ziare şi reviste, acordă o atenţie deosebită problemei ucrainene. La Paris Pierre Brégy şi Prinţul Serge Obolensky publică o lucrare de propagandă asupra Ucrainei a cărei suprafaţă de 588.000 kmp. ar cuprinde : Ucraina sovietică 452.000 kmp. In Polonia : Volhinia, Podolia şi Galiţia cu 107.000 kmp. In Bucovina şi Basarabia 17.000 kmp. cu o mare parte din jud. Lăpuşna, Orhei şi Bălţi, în întregime jud. Hotin şi Soroca, iar în Bucovina o porţiune de teritoriu care trece pela sud de oraşul Cernăuţi. Apoi Rusia subcar-

* M. Kouchnire, L'Ukraine, l'Europe orientale et la Conference de la Paix, Paris 1919.

** Miron Korduba, Der Ukraine Niedergang und Aufschwung, în Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte, vol. VI, 1932. Id. Graniţa moldo-polonă la moartea lui Ştefan cel Mare.

*** Axel Schmidt, Ukraine, Land der Zukunft, Berlin 1939.

patică având 12.000 kmp. Populaţia ar fi de 43.000.000 locuitori, dintre care 33.500.000 în Uniunea Sovietică, 8.000.000 în teritoriile polone, 900.000 în Basarabia şi Bucovina şi 600.000 în Rutenia subcarpatică.

Insfârşit, Michael Ciulukidse a scris şi el o lucrare de propagandă * în care prezintă viitoarea Ucrainã cu o suprafaţă de 900.000 kmp. şi o populaţie de 45 milioane locuitori, care cuprinde şi ţinuturile cunoscute din România. „In România, spune autorul, populaţia ucraineană locueşte o bună parte din Bucovina, care aparţinea Austro-Ungariei înainte de războiu, părţile nordice şi sudice ale Basarabiei — ruseşti înainte de război — şi pe lângă acestea încă o parte din Maramureş, care aparţinea mai înainte Austro-Ungariei, un teritoriu total de 22—23.000 kmp. cu o populaţie ucraineană de 1.200.000 de oameni".

Din Cehoslovacia, după desmembrarea acestei ţări în 1938, în „Podkarpatska Rus"—Ucraina subcarpatică,—atribuită Ungariei—, sunt între alţii, şi „10.000 de Români".

In trecutul ei, acest autor consideră Bucovina încadrată în spaţiul ucrainean, întrucât „între anii 1772—1792 odată cu împărţirea Poloniei, a fost împărţit şi întreg teritoriul politic şi etnografic al poporului ucrainean între două mari monarhii: Ucraina de răsărit fu ocupată de imperiul ţarist; Ucraina de apus — adică Ucraina carpatică, Bucovina şi Galiţia — luată de Austro-Ungaria".

Toţi aceşti autori înfăţişează şi grafic, în hărţile ce însoţesc lucrările lor, spaţiul teritorial ucrainean, care depăşeşte orice exagerări. In schimb, cerând libertate pentru poporul ucrainean şi organizarea lui într'un Stat naţional, desconsideră acelaş drept Românilor, care locuesc în număr aşa de mare dincolo de Nistru şi Bug.

Dealtfel, politica rusească de totdeauna s'a identificat cu aspiraţiile imperialiste ale şoviniştilor ucraineni. S. Sazonov, ministrul de externe a lui Nicolae II, pretindea în tratativele cu România din 1914—1916, Bucovina până la Siret iar Molotov în 1940 a răpit din teritoriul acestei provincii, o porţiune care depăşea apa Siretului spre sud şi aceasta „ca mijloc de

* M. Tsouloukidse, Die Ukraine, Berlin 1939, p. 6-8 şi 24.

despăgubire a Rusiei pentru dominația de 22 de ani a României în Basarabia". Nicio deosebire, așadar, între Rusia țaristă și cea comunistă în tendința de a stăpâni pământ și popoare străine, încălcându-le libertatea și independența, în modul cel mai tiranic.

Pentru noi se formulează de unii obiecțiunea cu privire la prezența noastră dincolo de Nistru. Dar mai legitimă este, credem, întrebarea ce-au căutat Rușii dincoace de Nistru și în Bucovina, trecând Prutul și Siretul? Ei niciodată n'au stăpânit în aceste părți, dupăcum nici între Bug și Nistru nu se găsesc decât dela 1792. Infiltrațiile de populație slavă, datorită vitregiei vremurilor prin care a trecut neamul românesc, nu pot constitui niciun titlu, care să le dea dreptul la robirea pământului românesc. Iar dincolo de Nistru noi suntem prezenți înaintea Slavilor răsăriteni — Ruși sau Ucraineni; avem dreptul și noi, deci, să ne regăsim neamul, oriunde ar fi și să-l integrăm Statului nostru național, al cărui hotar natural în apus este cursul Tisei pe toată lungimea, iar în răsărit poate foarte bine fi apa Bugului.

NOTIȚE